

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

**OTEVŘENOST A UZAVŘENOST
WERNISCHOVA SVĚTA**

**THE OPENNESS AND CLOSENESS OF
WERNISCH'S WORLD**

Bakalářská práce: 11-FP-KČL- B-08

Autor:

Aneta HAUZNEROVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Petr Šrámek, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
59	0	0	0	20	1 CD

V Liberci dne: 13. 12. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Aneta HAUZNEROVÁ
Osobní číslo: P09000229
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Otevřenost a uzavřenost Wernischova světa
Zadávající katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Důležitým rysem poezie Ivana Wernische je značně se proměňující poetika textů. S proměnou poetiky dochází ke změně prostoru, krajiny a vnímání světa. Bakalářská práce se bude zabývat světy a prostory, do nichž jsou texty z vybraných sbírek zasazeny. Zaměří se na motivy a proměny prostoru, v němž jednou otevřeně probíhá a podruhé v těsném sevření stojí svět Ivana Wernische.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BACHELARD, Gaston. Poetika prostoru. Vyd. 1. Praha : Malvern, 2009. 245 s. ISBN 978-80-86702-61-2.

BLANCHOT, Maurice. Literární prostor. Praha : Herrmann & synové, 1999. 382 s.

ČERVENKA, Miroslav, et al. Na cestě ke smyslu. Vyd. 1. Praha : Torst, 2005. 1051 s. ISBN 80-7215-244-0.

FOŘT, Bohumil. Úvod do sémantiky fikčních světů. Vyd. 1. Brno : Host, 2005. 148 s. ISBN 80-7294-165-8.

VANĚK, Václav. Světem Ivana Wernische. Kritický sborník : revue pro literaturu, umění a filosofii. 1992, roč. 12, č. 3, s. 42-46. ISSN 0862-819X.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Petr Šrámek, Ph.D.**
UK

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.

vedoucí katedry

dne **30 -04- 2011**

Čestné prohlášení

Název práce: Otevřenost a uzavřenost Wernischova světa
Jméno a příjmení autora: Aneta Hauznerová
Osobní číslo: P09000229

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 13. 12. 2012

Aneta Hauznerová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Petru Šrámkovi, Ph.D. za to, že ukazuje možnosti přemýšlení o literatuře, což je pro mě tím nejcennějším, neméně pak za jeho rady, čas a pomoc.

Anotace

Svět Ivana Wernische je neustále proměnlivý. Prochází se různými krajinami, různými městy, různými časy, až se nakonec dochází nikam. Nikoliv však, že by texty nikam nesměřovaly, ale cesty, po nichž básnické obrazy ubíhají, vedou skutečně nikam, do otevřených horizontů. Nikam je ale celý svět. Práce se zabývá motivy prostoru a jeho časovostí. Světem, který stojí na rozhraní snu, paměti, zmizení a neustále probíhající cesty. Zaměřuje se na obraz básně, který vyvstává z dutých nebo rozprostřených míst. Zaměřuje se na to, jaká místa lze považovat za uzavřená a jaká za otevřená vzhledem k básnickému obrazu, v němž se svět zrcadlí.

Klíčová slova

svět, sen, paměť, vzpomínka, předěl, zeď, cesta, město, krajina, zmizení, střed, otevřenost, uzavřenost

Annotation

The world in poems of Ivan Wernisch is constantly changing. It is going through differences landscapes, cities and towns, various times, until finally it arrives nowhere. This, however, does not mean the texts have no direction, but the roads the poetic images take lead truly nowhere, into open horizons. Nowhere, though, is the entire world. The thesis deals with the motive of space and its relation to time, the world bordering between dreaming, memory, disappearance and a journey that constantly continues. It focuses on the image of a poem that rises from hollow or spread-out places and aims to establish which of those can be considered closed and which open with regard to the poetic image that reflects the world.

Keywords

World, dream, memory, divide, wall, way, city, landscape, disappearance, centre, openness, closeness

Obsah

Úvodem neboli „Jak ten Wernisch svůj svět překlápí“	7
1 Cesty snu a paměti.....	10
1.1 Předěly snu aneb vnitřní světy snu a stopy na rozprostraněném povrchu.....	10
1.2 Procházím se za smrtí? Procházím se ve snu. Předěly ke smrti. Zahrady a sady. Rozprostraněnost.....	12
1.3 Intimita zahrad, podzimu, snu i smrti.....	14
1.4 Směrem k dutinám, vlévání světa, bod	18
1.5 Dům za snem a další dutiny.....	21
1.6 V domě Mů – vzpomínané Mů, kopec Ještěhřebíčkový a svět, do něhož se unikalo.....	25
1.7 Sen se překlopil.....	28
2 Posuny.....	34
2.1 Procházení a uhánění.....	34
2.2 Na cestě (rozplynutá města, rozplynuté světy a v čase zostřené věci).....	36
2.3 V předělu zdí, v předělu srdce, tmavnoucího slunce.....	40
2.4 Paměť času, čas paměti, rozplynutí světa skrze čas.....	42
2.5 Rozplynout se a překlomit.....	45
3 Překlápěné a setkávající se světy.....	48
3.1 Střed a střet.....	48
3.2 V přeludu světa (Bludy, obludné rozměry a horory s vyplazeným jazykem).....	49
3.3 Zrcadlení světa.....	51
3.4 V samotě se zrcadlí svět.....	52
Závěr.....	55
Seznam literatury.....	58

Úvodem neboli „Jak ten Wernisch svůj svět překlápí“

Ivan Wernisch umí svět pěkně překlápět. Svět a smrt v něm. Václav Vaněk nazval Wernischovu krajinu krajinou smrti. „*Kolem nás se rozprostírá zvláštní krajina. Krajina existující jen v těchto básních. Černá a ponořená v minulosti, v prodlužujících se stínech, zapadlá v rozmočeném sněhu; krajina uzavírající se a uzavírající se. Zaplněná jen předměty. Množství stop sugeruje její jméno. Troufněme si: krajina smrti.*“¹ Zimohrádek, Těšení se, Dutý břeh – tam probíhá krajina ve snu. Krajina je potemnělá, místa jsou odříznutá od skutečného světa, svět je místem snění a tlení, Zimohrádek je a nikdy nebyl, stejně tak Mů, místo vzpomínky. Svět stále na rozhraní mezi předělem, mezi životem a smrtí, mezi vzpomínkou a sněním, skutečností a snem, samotou a obydleným místem, kde se setkávám s někým, nakonec to vždy mohu být jen já sám. Téma snu, paměti, smrti, vzpomínky, samoty, intimity, předělu.

Později se místo smrti přesunuje od tmavé krajiny plné otevřených oken, vran, deště a klepadel do světa smrti, kde se smrt zabydlela nikoliv v krajině, ale v potemnělých průjezdech, v nichž se odehrávají horory s nijakým koncem, kde se míhají setnuté hlavy na živých tělech, kde již není mlha a pošmournost, svět na rozhraní mezi sněním a smrtí, ale smrt najednou vyplazuje jazyk v neexistujících dnech. Svět plný posmrtného pošklebku. Najednou jako by se ani nestřetával život se smrtí, ale smrt byla rovnou životem. Wernisch píše: „*pošťuchují se, dovádějí / a s břitvou na krku se smějí, / netuší, že jsou podřezány*“.² A jinde: „*Byl jednou jeden, ale brzy umřel. A dobře mu tak. Byla s ním otrava. Taková otrava, až i on sám na tu otravu umřel.*“³ Krajina přestává být krajinou lítosti a smutku, Zimohrádek už se nespaluje. Smrt je překlopená za hranice smutku, a přestože je Wernisch smutný stále a často se ohlíží na nedožítý život, jak píše, vzpomíná a vrací se, stále se skrze sen přesunuje do různých míst, smrt přechází od strachu z umírání, od strachu pomalého tlení ke smrti groteskní, co na nás za rohem dělá „tůdle“, směje se a říká, že stejně se stále dostáváme nikam, smrt už není

¹ VANĚK, V. Světem Ivana Wernische. *Kritický sborník*. 1992, roč. 12, č. 3, s. 42–46. ISSN0862-819X. S. 44.

² WERNISCH, I. *Ó kdežpak*. 1. vyd. Praha: Práce, 1991. ISBN 80-208-0145-6. S. 15.

³ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 43.

podzimem, tím černým spletcem větví označujícím svět, ale stává se krví z hodně směšného hororu, trochu jako ze surrealistické pohádky, v níž je možno utíkat se setnutými hlavami a divit se, že jsem mrtvý, když žiju. Téma života, cesty, města – kotvícího místa, „ničeho“, které znamená vše. Překlápaného světa. Staženého světa, do něhož se srocují všechna zákoutí, aby se vytvořil a ihned vymazal svět.

Stejně jako Wernisch překlápí smrt, tak překlápí i sen. Celý Wernischův svět v Zimohrádku se odehrává na prahu snu a reality. Krajina je uhnětená do prstenců snu, nečteme básně, ale čteme sny. Dostáváme se za zdi a bariéry, prostupujeme do nových zákoutí. Později Wernisch přeměnil také sen. Sní se stále, ale uvnitř jiné krajiny než je ta snová. Snění je uvnitř přítomného, přesto zmizelého světa. Uvnitř uliček, uvnitř života se stále pohupujeme na bárce snu a přemísťujeme od nikam do nikam s otazníkem, na jaké zastávce nyní vystoupit. Dříve se stoupalo k hoře, vcházelo se domů, vcházelo se do Mů, nyní se přemýšlí, na jakém nádraží, v jakém městě, v jakém životě zastavit nezastavitelný vlak. A kde je zastávka, kde je nástupiště. Na cestě vlakem neustálé neporozumění, kam může trasa vést, jestli trasy vůbec existují a zdali někde ubíhají. Téma pohybu až k úplnému vymazání světa. Není pevného místa.

S Wernischem se ubíhá stále, od snu do snu, z krajiny šedi, kde se ale stejně mihotají světla – jako záblesky očí, do krajiny odjezdů a přejezdů, kde kočár nikdy nezastaví, protože zastávka je neznámá, do krajiny hororu, kde křepčí lidské hlasy neznámých jmen, do světů, kde se setkávají staří dobří známí, opředeni slávou a legendami, s těmi, kdo kuckají v hospodách nad rozlitém pivem, a s těmi, kteří teprve včera dostali jméno, aby ho ihned ztratili. A velikáni vyplazují jazýčky sami sobě do oken. Byl a nebyl, bylo a nebylo. A to je konec, protože každý konec je teprve začátkem. Jak píše Vaněk: „*Cesta se zdá být u konce. Ve skutečnosti jsme ale na počátku. Dalších cest, čtení, definic.*“⁴

Wernisch překlopil smrt, překlopil sen, překlopil velká jména, překlopil cesty, vlastně překlopil celý den a obrátil se do minulosti. Kousky smutku, temných krajin, snových končin, denních cest, vlak, cesta zase tam a pak zpět, místa neznámá, místa, kde se se sebou nesetkám, a pak zase místa, kde se setkávám pouze se sebou, protože nikdo jiný do mých zahrad nemá přístup. Pořád to stejné nesetkání. „*Nic, nic a nic, / to*

⁴ VANĚK, V., Světem Ivana Wernische, s. 43.

je tvůj díl“.⁵ Není těžké nastoupit do otevřeného světa, kde ale vystoupit, když zastávka nenadešla a svět se uzavřel? Téma překlopeného času.

Téma básnického obrazu. Téma snů, pamětí, cest, míst, vymazaných světů. Téma proměnlivého obrazu. Práce se zaměří na takové světy o nichž Bachelard píše: „*Prostor uchopený obrazností nemůže zůstat prostorem lhostejným, vydaným míře a úvaze geometra. Je žitý.*“⁶ Wernischův prostor je žitý, roztahuje se a stahuje společně s jeho obýváním, s přesunováním uvnitř něj a s jeho hledáním. Motivy světů. Stahování uvnitř obýváním, rozpínání uvnitř odbíhání. Motivy tvořící prostor, přičemž koexistence míst, vztahovost míst, subjektů a objektů, stojících v prostorech, může prostor měnit.

Práce se zaměří především na krajinu v Zimohrádku, na paměť v Dutém břehu, na mizení a groteskní motivy v *Ó kdežpak* a v *Doupěti latinářů*, na stahování světa v písních v *Proslýchá se*, na střed a střet ve sbírce *Cesta do Ašhabadu* neboli *Pumpke* a *Dalajlámové*, a stejně tak v *Bez kufru* se tak pěkně skáče po stromech neboli *Nún*. Zobrazí, nakolik se v jednotlivých sbírkách propojují či proměňují motivy snu, paměti, cesty, domu, místa, města, předělu, zmizení. Ve vybraných sbírkách se tyto motivy objevují nejvíce, práce však bude také doplněna o motivy z jiných sbírek, u nichž je patrná návaznost na motivy ve sbírkách vybraných.

⁵ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 12.

⁶ BACHELARD, G. *Poetika prostoru*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2009. ISBN 978-80-86702-61-2. S. 24.

1 Cesty snu a paměti

1.1 Předěly snu aneb vnitřní světy snu a stopy na rozprostraněném povrchu

Snový prostor se rozprostírá krajinou básní Ivana Wernische. Mezi prostorem uzavřeného vnitřního snu a vnějším světem existuje hranice, která tyto dva světy odděluje. Nemůžeme však s jistotou říci, že svět vnější, tedy takový, který vnějším označíme, je skutečně od snu oddělen. Možná se jedná pouze o druhou stranu snu, možná není svět rozprostřen do dvou pólů – do vnějšího nazíraného a vnitřního odehrávajícího se uvnitř nitra. Možná jsou svět, krajina, cesta, hora, zahrada, déšť, dům samotným snem, v němž se přechází mezi jeho sférami. Pak se putuje pouze snem a vnější niterná skutečnost je jen zdáním. Svět vlitý dovnitř.

Ze světa jezdců, krajin, otevřenosti, cest se světy stahují k jejich centru, kde stojím já, říká básník. Já neboli cokoli živé, co je v tu chvíli středem, terčem, anebo to, co ke mně patří, co je mou součástí. Jako kdyby světy ubíhaly z krajin do nitra a nitro se stávalo skutečným světem. Tím světem, který se doopravdy žije. Tím, který je vybájený, a proto je jediným skutečným prostorem, v němž se stojí. Člověk je do něj odkudsi vhozen, ale pak si jej vytváří sám. Je nitro potom samotnou krajinou a veškerý vnější svět probíhá v něm? Je vše snem a skutečně vnější svět neexistuje? Cesta krajiny ubíhá k domu. A dům může být tělo. Ulita a skořápka, v ní ukrývající se sen. Může být měchem, můj dům, dům mého snu, může být krví stékající dovnitř bot, růžovými lupínky na mokřých botách jezdců. Prostor, který znázorňuje niterné. A tam, jak píše Wernisch, je: „*Blbcův dům, Miláčku.*“⁷ A právě tímto domem jsem opět já. Já Blbec, ten, ve kterém cosi probíhá, do něhož se cesty stácejí.

Vnější prostory, prostory popisované, cesty směřující dovnitř a napříč prostory, nemusejí být právě vnějším světem, jsou světem vlastní krajiny, krajiny uvnitř těla. V Zimohrádku se krajina klikatí cestami, které běží, rozprostírají se. A nelze s přesností

⁷ WERNISCH, I. *Zimohrádek*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. S. 14.

určit, zda tato krajina stojí ve mně nebo jestli stojím já v ní. Jestli je mým odrazem nebo světem, který si pamatují a v němž pobývám.

Předěl mezi snem, mezi vnitřní krajinou a okolím je slovy pojmenovaný, avšak hledáme, jestli předěly skutečně světy oddělují. Hledáme, zda je vůbec možné mluvit o dvou pólech světa, jestli předěl není jen rafinovaným zmatením čtenáře, a jestli nám tak básník nepředkládá pouze jeden prostor. A to ten stažený, niterný, bludný, magický. Hledáme, jestli veškeré klepání na vnější neniterný svět není jen čirým bláznovstvím, fintou, únikem, který nás naopak utvrzuje, že vnější svět neexistuje, protože se v tom niterném ztrácíme jako v hlavolamu, protože v něm nacházíme tisíce cest a všechny vedou do středu, ať už se chvíli může zdát, že ven. Jsou tedy předěly ze snu jen vzkazy, že nikde jinde než ve snu se nelze nacházet? Člověk je najednou také prostorem zachytávajícím vše vnější anebo svůj sen, sám sebe. Sám sebe lapám slovem krajiny, která je mnou anebo ve které běžím.

Zde se tedy dělí svět, předěl je ale stěží rozpoznatelný, jistota rozděleného světa do jeho dvou tváří se maže. Jeden z předělů je znázorněný hranicí, např. zdí, a druhý je znázorněný buď tělem jakožto uzavřeným prostorem anebo věcí symbolizující uzavřený prostor, do kterého stékají cesty. Cestou se rozumí vnější svět, který na cestě směřuje k tělu, k uzavřené věci, k předělu a od něj. Ale cesta samotná nebo vnější svět mohou být také součástí světa niterného, není tu přesně rozeznatelná hranice mezi světy. Z rozmanitého rozlehlého světa, který rychlostí ubíhá, dokola se točí, obchází hory a mizí kdesi v prostoru a v němž vždy stojím já či někdo jiný, se cesta přemísťuje dovnitř mého já. A tam bod končí nebo i tam je krajinou. Kolikrát je ale svět zastaven. Svět, zeď, já. Strnulý svět.

Něco se děje v krajině nebo se to děje uvnitř nás samotných? Je tento vnější svět, který se proměňuje ve svět vnitřní, skutečností nebo jen zdáním a samotným vnitřním světem? Je cesta, která se stahuje směrem k jezdcům, směrem ke koním až k nohám jezdů a k lupínkům na jejich botách, vnější skutečností nebo jen snovým prostorem, v němž zase každý jednotlivý svět je vnitřní? A především, co se děje na dvou stranách snového či nesnového světa? Jak se cesty klikatí?

A pak se ocitáme v zahradě, v níž stojíme na rozdílných koních. Zahrada je místem snění... A tak se šmátrá v prostorách, aby se zjistilo, kde se rozlehlost překlenula ke snu

a kde se nahmatá povrch, na němž se ocitáme a kterého se hmatatelně dotýkáme, který si nesníme.

1.2 Procházím se za smrtí? Procházím se ve snu.

Předěly ke smrti. Zahrady a sady. Rozprostraněnost.

Zahrada v Zimohrádku má dva různé konce. Na jednom konci stojím já, na druhém ty, říká se. Zahrada se zdá jako snová krajina, jako by byla počátečním rájem. Vize ráje, ale také místo smrti. Zahrada je hájem, sadem a jako prostor má dva póly, které se vždy letmo setkají, jak se jimi prochází z jednoho konce na druhý, aby se ihned oddělily a zůstaly prostorem tady a teď, prostorem, ve kterém se žije, do kterého se možná už vnesla vlastní smrt. Znamená tato smrt probuzení do jiného světa nebo je zase jen sněním? Prostupuje se sady, které se na sebe vrství. A tyto sady jsou možná jedním a tím samým snem, vzpomínkou, proměnou snu.

Poutník prochází domy, uzavřenými prostory, které však mohou být také snem nebo kotvou, která připevňuje k reálnému světu v místě před zdí, před níž hnízdíme. Kolikrát není známo, na jaké straně zdi jsme se ocitli. Na jaké straně ještě probíhá život a na jaké mizíme do jiných krajín. V jakém místě se setkáváme se sebou a v jakém s někým jiným. Na obou stranách je ale mlha a na jedné leží poutník, mim s bílým obličejem, mim s mrtvou tváří. Zahrada snu je zahradou, kterou se prochází, kterou se dýchá. A v sadu, kde ke smrti je daleko, ale možná se v ní pobývá, se setkáváme s tím dalším. S někým a také s něčím – se sněnou prázdnotou v sobě vyplněnou jednou sadem a jeho pestrostí a podruhé tlejícím listím. Nahoře prý je konec, ale hora nás ještě vzdaluje od mizícího světa. Kde tedy začíná a končí smrt toho, kdo je, ale nikdy nebyl?

Zahrada je tedy místem, kde se za života setkáváme se smrtí, kde se procházíme s někým dalším a zároveň sami se sebou a kde jsme sebe ještě nepoznali, ale skrze sen se snažíme rozpoznat vlastní tvář. Ale tato zahrada není nekonečná, je místem s hranicí, kde na druhém konci stojí buď mé druhé já nebo ty anebo ten, s nímž přichází konec. A opět konec toho, co nikdy nebylo, konec mě, se kterým jsem se nesetkal. Ale já jsem tím šťastným, kdo se procházel hájem konce a sady snu. Kdo se procházel kolem poutníka, který protíná středy, v nichž se objevují. A zahrada je plná oblud, je místem d'ábla, místem ovocných stromů a vůní, přechází se z rozkvetlého sadu do zimy, kde se

pálí podzim a samotná zahrada snů. Jindy je však zahrada setkáním s rájem, zároveň jezdcí jí projíždějí na svých koních. Snad se blíží konec? Na koních ale také putuji cestou, putuji od země k nebi a nazpátek, abych viděl, že ještě není konec světa, tak možná praví Wernisch. Možná ale konec snů, vizí a toho, čeho se člověk kdysi dotýkal. A na konci světa je potom botanická zahrada (jednou svět v Zimohrádku usychá; v botanické zahradě ale tušíme mnoho rostlin, tak přichází předěl spojený s ukončováním, zanikáním a novým vyvstáváním). Další zahrada za zahradou snu a za zahradou světa. Zase předěl a jeden z konců, vše má určený bod. Přechází se z jednoho místa do druhého a v místech hledání se uzavírají prostory směrem k dutinám, ve kterých je slyšet zvuk, ve kterých je cítit temnota, něco, co zaniklo a vyvstává... Kam se směřuje z dutin?

Jako kdyby ale nakonec smrt ani nebyla a vše bylo jen snem. Zimohrádkem se prochází a říká, že nikdy nebyl. A snad ani není ten sen (a přitom Zimohrádek není ničím jiným). Těžko určit, jaké jsou skutečné světy, ty se proměňují, dělí se, násobí a mění. Na druhé straně stěny leží poutník, také tam je mlha. Na druhé straně zdi setkání s Barbarou, ve snu, a s obludnými zvířaty a se ženou bez šatů. Na druhé straně zdi leží konec světa, v zahradě lásky, v zahradě smrti, v zahradě snu. V zahradě mého života obchází se dutiny. A v této zahradě, do níž vedou schody a která možná je a není koncem, je dům, uprostřed i na okraji, a v něm leží poutník na karetním stolku. Hledají se místa do tohoto domu, v němž se ukrývá. Přecházení z domů do zahrad. Procházení kolem jezera. Utnout si hlavu a do píšťaly vyfouknout první zvuk, který zase není. A potom píšťalu zničit, spálit i s podzimem. Jsou cesty zahradou těmi cestami, v nichž vidíme chrtí oči, jak píše Wernisch? Ty, které nejsou těkavé a prosvěćují prostory, v nichž se probíhá z jedněch konců na druhé? Do zahrady vedou schody, ze zahrady vedou schody. Říká se: „Odcházím a nakonec zahradu spalují.“ „*Ale tys uhodla, že jsem si vymyslel všechno*“.⁸ Tak možná skutečně sen. Anebo návrat k tomu, co bylo kdysi poznané.

Wernisch píše: „*slyším sekery / z višňového sadu, / slyším nůžky / z růžového sadu.*“⁹ Zahrady a sady však nemizí, protože „*Na konci světa je botanická / zahrada a v ní je zrůžesad / a v tom zrůžesadu je růže, a ta je / kouzelná [...]*“¹⁰ V jezerech

⁸ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 95.

⁹ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 46.

¹⁰ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 47.

plavou ryby, ty ukryté v měchýřích, ty ukryté ve mně. Jako však hlava je utnutá, tak i ryby mají hlavy utnuté. „*Naposledy slyšíme flétny na jezeře,*“ řekl.¹¹ S konci a posledními časy nemizí svět. Mizí sen. Jiná krajina, kterou se probíhalo.

Jako by se nám tedy říkalo, že já ještě nejsem a já už nejsem. Paradoxy života ve Wernischových světech. Kdosi se procházel zahradou, procházel jejími konci, od jednoho ke druhému. Zed'. A v jednotlivých prostorech oddělených zdí se nakonec možná nemění skutečný svět. Žijeme v jednom prostoru. Co je tou zdí? A co je za ní? Zed'. Oddělující od života, předělující ke snění. Zed', označení samoty ve snovém prostoru.

1.3 Intimita zahrad, podzimu, snu i smrti

Pálení. Tlení. Boření hranic. Zahrady jako pevnosti vzpomínky, ale také skutečného niterného a sdíleného prostoru. Zahrada je sice místem, které je otevřené, ale protože před ní stojí zeď, protože se do ní musíme doklepat, protože je bariérou a místem magie, protože není lehce přístupná a zeď, jakkoliv přesně definovaná či snová, ji obklopuje, stává se místem největší intimity. Svět tedy nedosahuje své otevřenosti ve smyslu rozlehlosti. Svět může být otevřený z hlediska rozprostraněného geometrizovaného prostoru, přesto jej budeme vnímat jako ten svět, který je nejmenší skulinou, dutinou. O samotné rozlehlosti dokonce ani nevíme, je námi však představována vzhledem ke koexistenci jednotlivých subjektů, které prostor tvoří, a jejich sounáležitosti a vztahu.

Zahrada znázorňuje pouť světem, životem či snem, prochází se v ní od začátku ke konci, a dokonce jí můžeme prostoupit. Na konci se stejně obracíme. Světy neobestupujeme, ale prostupujeme, nikoliv ve smyslu rozpouštění, ale protínání. Existuje propustná stěna, zeď, jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole o předělech, a tato propustná zeď tvoří ten nejniternější prostor oddělený od toho, který se rozpíná do reality. V čem však spočívá ta nejvyšší intenzita intimity?

V tom, že je vzpomínkou, že není přítomností. V tom, že se v ní obrací koloběh života, že dochází k tlení, že zahradu lze spálit. Stejně jako vzpomínku. Niternost přichází s podzimem, který v ní pomalu uléhá, s ohněm, s koncem, se smrtí. A se snem.

¹¹ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 97.

Nakonec i s tím, že je vybájeným prostorem, ve kterém se prý nikdy nebylo jako v Zimohrádku, vždyť Wernisch píše: „*Ale tys uhodla, že jsem si vymyslel všecko*“.¹²

Ve Wernischových zahradách stále něco chybí. To, co mělo zůstat, se spálilo, zbořilo, zetlelo a pozůstalé se už nehledá. Ztráta prostoru, světa, věci, a tedy i sebe samého – došlo ke ztrátě světa, který nás definuje. Pozůstalé se nachází pouze ve vzpomínce. Vytvořený svět mizí. Ve Wernischových zahradách chybí život. Vaněk píše: „*Ve Wernischových básních není hranice mezi životem a smrtí; smrt je vždy prázdnou formou života, za životem se vždy ozývá skřipání smrti. Putujeme tedy mezi smrtí a životem, jako kyvadlo, tam i zpět.*“¹³ Život se zastavil. V Zimohrádku zmizela přítomnost druhého, ač se s ním lze fyzicky setkat. Život se překlenul, zmizel, zůstal život sněný.

Mohl by však tento prostor být tak intimní, pokud by byl sdílen s někým, kdo do něj přichází z vnějšku, kdo je nezvaným hostem a cizincem? Vždyť i ta, která je do Zimohrádku zvána (a není cizinkou, ale tím blízkým), do něj nikdy nemůže vstoupit, protože je vybájený. Protože tkví a uléhá pouze v nitru a v hlavě toho, kdo sis jej do svého nitra vepsal. Protože jakkoliv je tento prostor sdílen, stává se stejně vepsaným životem toho, kdo svět žije, do samotného světa. Bachelard píše: „*Intimita potřebuje srdce hnízda.*“¹⁴ Jenže toto hnízdo je v Zimohrádku neobývané tím druhým, hnízdo se vepsalo do světa toho, kdo jím prochází. V hnízdě není pobýváno, ale je jím procházeno, aby se mohlo rozprostřít.

Poutník nazírá cesty. Není cizincem, není vetřelcem, ani vetřelcem snu. Poutník je druhé já každého, kdo na cestě prochází, protože právě poutníkovi patří svět. Cožpak není poutník tím, kdo odkryl brýle? Kdo poznal? Kdo nazřel? Intimitu on nenarušuje. Co když se ale poutník objevuje na druhé straně zdi mrtvý? Anebo mim s mrtvou tváří, ten jako by byl také poutníkem, jako by zemřela jednak maska světa, a navíc komičnost světa, hraný svět. Zemřel ten, kdo svět nahlédl svrchu. Zemřel nadhled a s ním i jistota světa. Životnost světa. Odkrývají se zase jen sen a smrt. A co když jsem tím poutníkem i mimem já samotný? U Wernische jsme přeci neustále na cestě a poutníky. Pak se my samotní ocitáme na dvou březích, života a smrti.

¹² WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 95.

¹³ VANĚK, V., *Světlem Ivana Wernische*, s. 44, 45.

¹⁴ BACHELARD, G., *Poetika prostoru*, s. 83.

Vaněk píše: „*V poutníkovi narůstá vědomí cizosti krajiny i vlastní ztracenosti v ní.*“¹⁵ Jenže krajina by pak byla cizí tomu, kdo ji vybájl. A skutečně – nesype se celý svět (a vnitřní svět) ve chvíli, kdy se spaluje, kdy tlí? Celé zahrady snu, kde za zdí je mlha, kde za zdí je smrt. Je tu snad cizota? Anebo naopak? Nesype se nejbližší krajina přimknutá k tělu, možná se však vzdalující, protože je vzpomínkou a není tím bodem, do něhož chodidla v přítomném momentu vrývají své kroky? Zároveň se objevuje ten, po kom se lační, na koho se vzpomíná, kdo zvnějšku přilétá a je tím vlastním. Je naší součástí, a přeci není nikdo vzdálenější. Ten, kdo možná intimitu doplňuje do nejvyšší míry, anebo podtrhuje tu odcizenost a samotu, protože dochází k setkání s tím, kdo je sice nejbliž, ale do Zimohrádku nikdy nenahlédne. Protože mu prostor nepatří. Krajina se tak stále více uzavírá. Krajina vlastní krajinou.

Sdílený svět je jiným intimním prostorem. Svět před předělem, který není vyprávěním o Zimohrádku, který nevede ke snu. Zahrada toho druhého může být podobná, ale nebude stejná. Wernisch píše: „*a býval jsem tu s Rousseauem, i s tebou, / tedy skoro sám...*“¹⁶ Prostor může být holý, bez ničeho, nahá nekonečná podlaha světa, setkají-li se v něm však dva subjekty, které sobě nejsou vzdálené, potom se veškerý prostor stáhne, scvrkne a z holé podlahy nezbude nic, protože zůstanou jenom dva body vedle sebe existující, zaplňující skulinu, ať se jedná o sen či nejedná, ať je prostor seberozlehlejší. Skulina nabývá smyslu. Teprve v ní intimní vše, rozpíná se, jako by se intimita, pokud by byla hmotná, rozpěnila do všech koutů skuliny. Prázdna skulina by se vyplnila, prázdný prostor by v ní nezůstal. Jenže v Zimohrádku takovou intimitu střídá spíše intimní cizost. Setkání ulpívající v jednom bodě, kde jsme však nakonec přeci jen sami. „*[...] a býval jsem tu s Rousseauem i s tebou, / tedy skoro sám...*“¹⁷

Intimní prostor u Wernische je takový: zahrada, která je sadem, hájem, potom snovým magickým světem, světem ráje, možná pekla, konce, začátku, života, tlení a zároveň prostorem neexistujícím. Protože Zimohrádek přece není. Tento prostor je zaplněn tím, kdo k prostoru má vztah, a tím, ke komu subjekt má vztah (i když druhý může chybět, je zahrada místem vzpomínky), zároveň je tento prostor ohraničený, propustný, jako bychom nevěděli, může-li mít konec či ne (a on tušený konec má, zahradou se prochází od začátku ke konci, a navíc ty zdi, jenže propustné, matoucí).

¹⁵ VANĚK, V., Světem Ivana Wernische, s. 45.

¹⁶ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 101.

¹⁷ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 101.

Jako bychom nevěděli, zda je životem či není, zda existují další životy a zda je jenom sněň. Prostor nabývá intimity do takové míry, do jaké lze intimitu nabýt, protože v zahradě neexistuje v podstatě nic jiného než naprostý vztah k danému místu – niterný vztah. Prostor zobrazuje a zrcadlí nás. A sen neprobíhá v prostoru, ani naše nitro se v něm neodehrává, ale obojí je jím, tím prostorem. Pálením pozůstalého ukazujeme, čím pro nás místo bylo. A s tím odkrýváme, že místo zbylo, ale popelnaté ve vzpomínce. Pálením místa, které jsme si vybájili, zobrazujeme zase jen vztah k tomu místu. Zároveň sněné mizí anebo mizí bariéra mezi mnou a tím druhým, kterému se nepodaří do sněného zcela nahlédnout. Možná se ale bariéra naopak prohlubuje.

Už jenom to, že je prostor vysněný, že nemusí existovat, nám v podstatě nechává nahlédnout do jakéhosi průzoru, v němž se svět stáčí. Najednou zcela zachytitelná a jemná snovost světa. Paprsek světa se stáhnul, a dokonce ne do světa, ale do něčeho navíc – do snu sněného uvnitř světa. A tak se prostory stahují. Skrze žitý prostor až k tomu nejuzavřenějšímu prostoru ve snu, který se může odehrávat kdekoliv, ale vždycky zůstane nejuzavřenějším světem, protože skutečný žitý sen žiju já sám a nikdo jiný, přestože může být prožit také někým jiným. Tento jiný však nezaujímá takový těsný vztah k mému snu, jaký jej zaujímám já, ale k jeho nanejvýš stejně proběhlému snu.

Tak se sen stává pouze něčím mým, tím nejtěsnějším, v němž jsem já sevřen, v němž dýchám a z něhož vyběhám ke klepadlu na dveřích domu, abych prolezl nazpět a zjistil, jaký svět je magickým a skutečným světem, v němž se probíhá. Prostor začíná být intimní už jen proto, že se nikdy neodhalí zcela a vždy zůstane pod závojem tajemství, čím skutečně je. A především, je v něm zřejmá vztahovost k magickému místu, k životu. Bachelard píše, „že ve chvíli, kdy je dům přijat za intimní, otevírá se snovost“.¹⁸ U Wernische jako by byl svět v Zimohrádku apriori snový (a zahrada je tím domem), na základě té snovosti se otevírá intimita, protože sen je v tu chvíli naším přimykáním se k místu, a v tomto přimykání teprve intimita vyvstává.

¹⁸ BACHELARD, G., *Poetika prostoru*, s. 67.

1.4 Směrem k dutinám, vlévání světa, bod

Procházení zahradou je jako procházení v jádru planety. Toto jádro má spoustu dveří, vedou od něj schody, procházíme jím, navracíme se, pátráme, zda v tomto prostoru, mezaninu, můžeme najít skuliny, které jsou skutečným světem. Jako by se Wernischův svět dělil takto: obrovská zahrada, v ní mnoho dveří, mnoho vlastních tváří, přitom žádná, rozkvetlá zahrada, jezero, voda, mnoho průchozích stran, nejasných snů a skutečností, potom jádro, které je zase zahradou, mezipatrem, z něhož procházíme buď ke konci světa nebo do snu, a v tomto jádru pevný bod, který je zase ohraničený a v něm se opět setkáváme se sebou, s tím druhým, bod, na nějž klepeme, snažíme se jej otevřít. Vždyť i dům stojí v centru zahrady. Nebo na okraji? Před domem je veranda a v domě karetní stůl. Všechny volné prostory mající okraj se stahují k pevnému nejmenšímu bodu v jádru. Dutiny, člověk jako bod, okraj. Měchy, flétny. Zvuk rezonující v dutém, zpětně se ozývající a nerozléhající v krajině.

Prostor, ať se jedná o zahradu jako místo ráje, smrti, snu, ať se jedná o konec či začátek světa, místa setkávání se sebou, se stáčí k určitému bodu. Tento bod obcházím, tímto bodem jsem já sám, říká nám Wernisch. Rozlehlost prostoru se zastavuje, zastavuje se také běh mezi prostory. Jednak hranicí, o níž bylo mluveno, a potom místem, do něhož svět stéká, v němž se hromadí, kde končí a zastavuje se, aby mohl stát již navždy anebo pokračovat ve zpáteční cestě, otočit se, ačkoliv Wernisch píše: „*nikdy se nedovede navrátit.*“¹⁹ Jako kdyby tato nemožnost návratu, snad z věčnosti, z konce anebo ze života, nebo do minulosti, sice byla přítomna, ale měnila se přecházením mezi sny a skutečností. Anebo se snad právě ze snu nedokážeme nikdy navrátit? Na druhou stranu Wernisch píše: „*Úplně nahoře se jezdci otočí a ty pojednou uvidíš, že / jejich koně jdou zpátky*“.²⁰ Zde se již pohybuje mezi prostory, důležité zatím ale je, že prostor se vytváří kolem bodů: kolem domu, který je pevným prostorem, možná odpočínutím si od snu; kolem dutých prostorů, v nichž hledáme sebe, v nichž se rodí a zaniká svět; kolem zvířete, které nehybně stojící v prostoru pozoruje stejně nehybným pohledem svět, a okolo mě samotného, tedy člověka, který prochází vrstvami světa a snění a který se setkává s tím druhým. Oba jsou pak v prostoru zastaveni.

¹⁹ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 62.

²⁰ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 48.

Dům je prostorem ukotvení, alespoň se jím zpočátku zdá. Je prostorem, kde se stýká s dalšími a se sebou samotným, prostorem, na nějž se tluče z jiných světů, kterými se procházelo. Dům je pevným ohraničeným bodem, zároveň je také průlezový a dá se z něj opět uniknout do jiného světa. Někdy jako by se dům stával samotnou zahradou, zahradou snu. Skrze klepadla domů se vchází do místa, kde vprostřed stojí, sedí tarokový poutník, možná ten, který obývá druhé strany zdi anebo ten, kterým jsem zase já, člověk putující. Není vždy rozpoznatelné, zda je dům únikem ze snu nebo jestli je součástí vnitřního snového prostoru. Wernisch píše: „*a hledám dveře, které tu nikdy nebyly.*“²¹ A tyto dveře se nacházejí v zahradě Barbařině. Existuje tedy únik do domů? Nebo naopak do zahrad? Veškeré prostory jsou tedy průchozí, zároveň ale autor říká, že nikdy nebyly. Všeho se matně dotýkám, ve všem matně pobývám, zároveň ale nejsem, říká se. Hranice mezi snem a skutečností je tenkým ledem, protože nakonec Zimohrádek, věci, dům, to, co není, a sny jsou spáleny. Možná se dotýkáme konce světa, možná jen tušíme, že sen bude oddělen od skutečnosti. Anebo že skutečnost žádná není. Dotknout se ve sněném prostoru domu, kam se vchází za druhým a kde hnízí poutník v kartách. Věštění toho, že skutečně existují. Klepadlo na dveřích nejasně bije do různých světů.

Svět se stáčí nejenom k prostoru domu, ale také k dutým prostorům uvnitř zahrady. K dutým prostorům přichyceným k jezdcům, kteří putují mezi světy, obracejí se, rychle běží, zastavují a u nichž těžko říct, zda jsou poslem špatných zpráv, vizí, návratem k dětství nebo jestli přinášejí do života to, co je přítomné pouze ve snu. Svět se ukrývá v dutinách, okolo kterých člověk krouží a které jsou k němu přilnuté. Jsou duté stromy, v nichž se člověk hýbe, stromy jsou však také součástí sadů, jsou stříhány, a pak se nakonec spaluje veškerá snová krajina, možná vlastní myšlenky. Přítomen je svět úkrytu, v němž opět žije další svět, vše se po malinkatých kousíčkách dostává k centru blíž, vše se může vlévat ještě hlouběji. Je slyšet ozvěna, když se volá k mrtvým psům do studny, tam v dutém úkrytu svět přeci jenom končí. Stejně jako „za zdí“, kde leží mrtvý mim. I ten, kdo svět chápe beze slov, už zemřel. Další sen.

Wernisch píše: „*Díval jsem se do jednoho dutého stromu / a tam se někdo hýbal a šeptal si něco. // Řekl jsem / Kdyby alespoň ptáci vyletěli na svých koních.*“²² Dále:

²¹ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 32.

²² WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 80.

„*Někdo se hýbal / a šeptal si něco / i v dírách / vyhrabaných zvířaty, / i v hnízdech.*“²³
V malých dutých prostorech se hledá minulost, ztracený hlas, který provází na pouti, který je stále ještě držen v ruce jako ten rybí měchýř. Veškerý svět začíná hnízdit v dutinách, kde se stává skutečným světem, tam je jeho podstata, tam přetrvává. Tento svět držíme v dlaních skrze vzpomínku, aktuální moment, hledaný hlas. Wernisch píše o hlasu z dětství, avšak hlas, který skutečně myslíme, se ozývá odkudsi z jiných světů, z nitra ohraničeného tělem, z jakési nicoty a snu.

Kroky stále procházejí mnou, tím, kterým nejsem. Mé kroky procházejí snem. Mé světy se vlévají do prostorů s tvarem, nikoliv nekonečných prostorů s předělem uprostřed, kde dva póly mohou být nekonečné, ale do prostoru, který je hmatatelný, kde se mísí vědomí, myšlenky, sny, smrt a rodící se hlasy. Rybí měchýř, který se drží v ruce, jako by byl ztraceným nedospělým tělem ukrytým v paměti. Skutečný svět se ukrývá v dutinách vzpomínek, ztracených hlasů jiných věků. A tam se zachovává čas – buď ten minulý anebo jen zastavení na probíhající časové přímce, bod v rozlehlosti. Nakonec se z těchto dutin vše navrací, jenže už se dávno putuje jinde, jsme někým jiným než tím, kým jsme byli, „*Už se neuvidím / s těmi podivnými.*“²⁴ Skutečný svět ale stále zůstává skryt. Možná je snem. Stálé vnímání konce, který se nepřiblíží, dokud zahrada ráje, lásky, vzpomínky, snu nebude spálena. Dokud neuteče svět další, který tiše v sobě hnětu.

Dalším zastavením v prostoru je bod uvnitř míhajícího se světa. Svět se pohybuje, proměňuje, odněkud vychází a zase někam vplouvá. Uvnitř tohoto světa vidíme třeba nehybné zvíře. Uvnitř utíkajícího prostoru se děje okamžik, který se neproměňuje, který je stávající, svět v ten moment utichá. Chrti stojí a lupínky na botách jezdců jsou spatřovány. Svět se pak nevlévá do dutých ohraničených věcí, v nichž se pohybujeme stále více k centru, ale zastavuje se v bodu, který ubíhající svět najednou pohltní. Jak již bylo napsáno – najednou se utne svět, utrhne, zmrazí. Přesto ten pohled chrtů upřený jakoby ven ze strnulosti. Té dává pohyb, protože směřuje do dále, do prostoru, chrtí oči nejsou mrtvé. Zachycují prostor a prodlužují jej. Chrtí oči se stejně jako koně jezdců přimykají k cestě, na níž se ve své nehybnosti hýbou. Bod je jako kout, o němž píše Bachelard a který: „*zajišťuje první hodnotu bytí: nehybnost.*“²⁵

²³ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 81.

²⁴ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 82.

²⁵ BACHELARD, G., *Poetika prostoru*, s. 145.

Směřování má ohraničený cíl. Bod spatřujeme v místech, v nichž je ukryt v povzdálí, okolo toho bodu se točí vír světa anebo je tento bod sám součástí pohybujícího se, to potom není svět sledován z rozprostraněnosti, ale je sám ukryt v pohybujícím se. Svět se tak koncentruje buď v dáli, ke které se ubíhá, anebo v tom, co ubíhá – v tvaru, který pohyb přenáší. Chrti stojí a pozorují anebo vidíme jezdce, jak uhánějí. Jednotlivosti, které pohyb nikoliv přímo zastavují, ale jakoby jej upevňují ve vlastním pohybu-hýbání se. Pohyb se zkrátka neustále děje, akorát my jsme se ocitli v jeho nehybnosti. Není sledováno ubíhání, ale hybatel prostoru, rozpohybovávající. A v těchto bodech, ať už zvnějšku sledovaných jiným, nebo v bodech, které jsou součástí pohybujícího se, se ukrývá skutečný svět. Tímto zastavením se a vléváním světa se rozlehlé prostory stávají zniterněnými, zmenšují se, vetkávají do jednotlivého.

Mezi světy tak vznikají pohyby směrem dolů, kde svět vtéká jako do nějaké baňky a v této baňce se mísí všechny jeho skutečnosti, tam se stává svět opravdovým místem, tam je opodstatněný. Jinde hledáme bod, který stojí v prostorném světě, nehýbe se a spatřuje svět pohyblivý. Zastavení chrti. Jinde je bod součástí pohyblivého světa, uvnitř kterého sice stojí, ale se samotným pohybem světa je pohybováno také s ním. Běžící jezdci. Svět je zároveň průchozí. Procházíme k jádru, pohybujeme se na ploše. Musí se projít krajinami. Jsou dva póly a pohyby mezi nimi. Nachází se minulost jako zrcadlo vlastní tváře. Pohybujeme se na konci světa, na začátku, ve snu, v přítomném světě. Ve snových vizích. A svět je ustrnulým měchem, zastaveným životem v pohybu.

1.5 Dům za snem a další dutiny

Otevírání. Klepání. Pohyby, které se zase dějí v předělu. Klepání, ta snaha nahlédnout za okraj, značí průlom mezi prostory. Nemusím klepat, nemusím otvírat, pokud vím, že prostor za přelomem, za průlomem, za stěnou bude stejný jako ten předchozí. Nebyl by pak důvod procházet. Klepání (motiv klepadla) značí, že vůbec mohou jiná místa existovat, ač mohou být jen vybájená. Nezáleží tedy na co klepu, zda na svůj spánek, své snění, svůj sen nebo zase jen na příbytek, kde se setkávám s někým jiným, se sebou anebo s poutníkem na tarotové kartě.

A tehdy, když se světy zužují až k zobrazenému poutníkovi, tam se zase rozpíná svět v uzavřených prostorech. Můžu sedět ve skulině, můžu být schoulen, dívá-li se na

mě však poutník, svět se rozšiřuje s vědomím poznání skutečné šíře světa. S vědomím nahlédnutí skutečné opravdovosti. Je-li tu poutník, pak se i nejmenší svět rozpíná, přestože můžu být schoulen do klubička a oddávat se snění.

Bachelard píše, že „*dům uchovává snění, chrání snivce, umožňuje nám v klidu snít.*“²⁶ Co když ale dům není rodný nebo je domem, v němž jsem vetřelcem, protože mé snění probíhá v prostoru za zdí? Pak dům začíná být tím prostorem, který ztrácí intimitu. Co je vůbec dům? Jak si můžu představit dům tak, aby v něm bylo zachováno snění a intimita?

Wernisch píše: „*V komíně podzimního domu hoří pavučiny / a taroky, / hoří sláma kolem flakónu dvakrát vypitého až za dno. // Na stole podzimního domu je tarokový poutník. // Ve dveřích si odřikám loučení / a na sněhových podpatcích / obejdu své duté stromy, v nichž jsou lasice.*“²⁷ Wernischův dům je také skulinou. Je prostorem, který je uzavřený dále ve snění. Tedy uzavřený v zahradě a zahrada se zdá být také domovem a niterným prostorem, v němž se prochází. Zároveň však vybájeným, je tedy vybájený i dům? V podzimním domu hoří taroky, byl by snad dům jiný tehdy, kdyby byl letní, zimní, jarní? Co dělá s prostorem podzim, jak svět mění? Navíc v tomto domě hoří taroky. Hoří věštba, dům je místem setkání vize a poutníka a buď se celý svět, který poutník nazřel, spaluje, anebo naopak rozpíná. Spaluje se nazřený svět. Jako bychom však pobývali neustále v předělu, o kterém bylo řečeno. Jsou tu stále dveře, dveře, dveře. Dveře jako průlomy světů. Lomy, v nichž se láme světlo, ta hranice nejistoty, že nepatřím tam ani tam, ale snažím se dobouchat do jednoho z prostorů, vejít a světu patřit. Zase jen sen, přestože se zdá, že právě ten je domem, tím skutečným. Jako bychom se chtěli loučit, ale uvědomíme si, že není proč, protože do prostoru, z něhož vycházíme, nepatříme.

Svět se začíná stahovat – nejprve ke stromům, později ke studnám. A v nich se buď hemží život anebo zhasíná. Wernisch pokračuje: „*Tarokový poutník. // Na sněhových podpatcích / mluvím u studny / ke svým mrtvým psům.*“²⁸ Proměna světa. Prostory se prostupují, mění s tichem, mění s mluvením, mění se životem. Sice se přichází z prostoru, který se zdá být otevřený (protože je opuštěním domu, v němž se sice pálí to, co prostor uzavíralo a zniterňovalo, zároveň je ale cítit skulina domu), k prostoru, který

²⁶ BACHELARD, G., *Poetika prostoru*, s. 32.

²⁷ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 19.

²⁸ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 19.

se zase uzavírá, tady však jsou prostory nepropustné. Jsou mé, jak se říká, zároveň už chybí klepadlo a dveře, aby se dalo do prostorů projít, přestože se mě už předem, před očitáním se naproti domu, týkají. A zvlášť tehdy, kdy já promlouvám a dole zhasl život, v prostoru pode mnou, ve studni. Pak se uzavřený svět, obklopený stěnami, v němž se cosi mohlo míhat, v němž mohlo být živo, stahuje se ještě víc a stává se prostorem prázdným, prázdnotou umocněným. Můžeme vůbec prostor, do něhož se mluví a nikdo neslyší, považovat za uzavřený či otevřený prostor? Nemizí tento prostor se svou prázdnotou? A vůbec, mluvím u studny do studny? Anebo jen hledám dialog vedle uzavřeného prostoru s tím, kdo mě již neslyší a předtím mi naslouchal? A zrovna psi, kteří se v Zimohrádku objevují jako chrti tiše zastavení v pohybu a hltající rovínu, v níž se prostor rozpíná. Ti, kteří svým tichým zastavením očí zase prostor zužují, vyplňují, vetkávají mu smysl a zároveň skrze oči odráží široký prostor před nimi. Chrti, do nichž se vtělil celý svět. Tady však pohyb znehybněných očí byl umrtven v bodě, v němž je již mrtvo. Obepnutá prázdnota s ozvěnou řvavého ticha.

Jinde Wernisch píše: „*Říkal jsem jí to samé, co ona mně. / „Jsem jinde, v jiném domě a ten je v zahradě / plné sněhu a pastí na divoké kočky. Jsem v domě s průlezovými schody.*“²⁹ Zase zahrady, které jsou vlastním místem, které určují můj prostor, protože jsou specifikovány, jsou zahradami mého těla, krajinami mé duše. A dům, ten jako by byl pouze tím, v čem možná pobývám, oproti zahradě však ztrácí tu niternost, kterou by jako místo – kotva – měl mít. Protože se ale dům vyděluje, mizí vůči tomu, kdo jej neobývá, stává se místem osobním, vlastním. Není náhodou dům také domem duše, není samotnou duší? Nejsem já a mé tělo sobě svým domem – domovem, tím prostorem s tvarem člověka, v němž prostor je vlastní pouze mně samému a není možno do něj vstoupit? Prostorem obklopujícím se snem a tím, co jej specifikuje (a to by mohla být ta zahrada, která studí a v níž skuliny lapají divokost duše, rozlehlost a neukotvenost těla – a to by mohly být ty pastí na divoké kočky)? A je tento prostor uzavřenější tehdy, když do něj patřím pouze já, když je pouze mnou, nebo tehdy, když je zahrada toho druhého stejná a sdílená (v předchozí kapitole jsme položili podobnou otázku z hlediska intimity prostoru, který je a zároveň není sdílený)?

Potom by ani zahrada ani dům nemohly být duší ani tělem, ale skutečným místem, v němž se pohybují, v němž pobývám, v němž zákoutí těla hmatá svůj tvar, v němž se

²⁹ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 57.

nachází, v němž definuje sebe samého. Tady však dům možná rovnou k tělu přirostl, nepobývá se v něm, ale je jím.

Wernischův dům je tedy místem hned několikerým – jednak tělem samotným, tím by se mohla vymazat jeho prostorovost, protože by mohl být metaforou pro svět duše, ve které se tělo zabydluje. Zároveň však místem za předělem, kotvou. Také místem, kde se kotva odpoutává od pobřeží, protože zahrada snu, zahrada života, ráje, oblud je místem daleko niternějším a duší obývaným. A v neposlední řadě prostorem, který není od snu nijak oddělen a je jen místem uvnitř snu, v němž se dá procházet.

Záleží však, jestli klepání na tělo domu je návratem domů anebo příchodem do cizích prostorů, podle toho se svět rozpíná a zase stahuje. Jinde v Zimohrádku totiž Wernisch píše: „*Slyšel jsem o tom několikrát, ale vyprávění pokaždé končilo slovy: nikdy se nedovede navrátit.*“³⁰ Všechny přístavy, příbytky, tratě, do nichž se náš krok vpisuje, mizí. Jsem všude, ale nikde. Příbytky jsou všude, ale nikde. Kde je ten rozlehlý svět? Kde je ten stáhnutý svět? Kde je můj svět, pokud není pouze ve snění?

Wernisch také ještě píše: „*Už zima? Ani jsem si nevšimla. / Stačil jsi spálit listí i se zahradou, / zahradu i s domem.*“³¹ Nakonec se ale místo propaluje k Zimohrádku. Tedy k tomu ne-sdílenému místu (myšleno ve smyslu chtění sdílet a nemožnosti sdílet. Odchází se ze snu do snu a zároveň do místa, které vůbec lapá veškerý sen a je místem nepropustným. Místem ráje, snu, místem, kde by se chtělo žít pospolu, avšak místem, které je nedobytnou pevností, protože je zase jen hradbou snu. Wernisch nakonec jako by celý prostor spálil – veškeré mlžné sněné a snové zahrady, domy – kotvy, zámky, sny, ohraničená místa (ne)setkání a návratu k sobě.

Všechny strany, před bariérami i za nimi, jsou nakonec takovéhle: „*to je na půlnoční straně – projdeš skrze švestkovou / zahradu / a tam za zdí... tam za zdí je opět mlha...*“³² Není-li tedy přítomen ten zrak, který by byl stejně ostrý jako zrak chrtů a stejně svítivý jako svícný místo paroží, potom jen stěží projít těmito prostory. A domy, stejně jako další prostory, jsou sice průchozí, průlezové, vícepatrové (z hlediska mnoha vstupů a paradoxně s dveřmi či vraty, na které se musí klepat a čekat kdesi vně, a tím čekáním a klepáním se opět prostor rozděluje, česká se před světem jiným, ve kterém je zároveň cosi očekáváno), avšak nakonec se stejně jako veškerý

³⁰ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 62.

³¹ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 98.

³² WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. [102].

tušený svět rozpadají. Jsou spáleny. Jsou spáleny našemu nepronikavému zraku, který nenabyl snové zkušenosti, protože každé zakušení snu je věcí pouze jednoho člověka, a totiž pokaždé je jeden a ten samý sen snem jiným. Proto se krajiny bortí, padají. Proto také domy jsou za zdí stejně jako snová krajina.

1.6 V domě Mů – vzpomínané Mů, kopec Ještěhřebíčkový a svět, do něhož se unikalo

Mů a Ještěhřebíčkový kopec jsou podobnými prostory jako zahrady v Zimohrádku. Mů stojí stejně na rozhraní mezi domovem a snem. Uzavřená místnost snu-vzpomínky, do níž se vchází a v níž jsou slyšet zvuky, v níž jsou vidět barvy. Ozvěna vzpomínky zastřená zvukem, přehlušená. Prostor, který je tvořen nikoliv myšlením, pobýváním, sněním, ale prostor, který je sám snem a vzpomínkou. A přítomnost věcí, které definují vzpomínku a samy jí jsou. A zase – vybájenou, nevybájenou? Místem, kde jsem byl a kde hledám útočiště, nebo jen pohádkou, magií v mé hlavě? V Dutém břehu je skutečně svět tvořen věcmi (to v Zimohrádku také, tam je však prostor vytvořen především pobýváním v prostoru a sněním v něm, v Dutém břehu věci zrcadlí svět mnou obývaný). Prostor se stahuje ve věcech.

Wernisch píše: „*Babička bude ráda. Na kořenu vrby sedí krysa toho předvečera a pláče lidské slzy, bude mi povídat ve svém starém pokoji v Mů. Je totiž v té kryse, která tam sedí, zaklet chlapec spadnuvší do vody. Ve břehu svítí jeho stříbrný knoflík [...].*“³³ A jinde píše: „*Letos v Mů... VEČEŘE V LESE – to je sen snad ještě odněkud z loňska: U talíře s černými bezinkami, za košíkem jeřabin [...] a mluvil a mluvil, snad k Babičce, na kterou já přes svíci neviděl. Šustil můj papírový límec.*“³⁴ Mů, rozhraní mezi domovem, matným zábleskem snu, vzpomínky, letného dojmu jiného světa. Mů snad střetává dohromady domovy a zahrady Zimohrádku. Konečně se ale klepadlem doklevalo na dveře, do kterých se skutečně mělo vejít, jako by se navracelo zpátky do časů tvořených věcmi, do časů, kdy vzpomínka zůstala a zahrady se již nepálí. Už nemá co tlít, už nemá co hnít pod chuchvalci sněhu, podzimní listí není spáleno, protože

³³ WERNISCH, I. *Dutý břeh*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. S. 26.

³⁴ WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 29.

najednou jsme v tomto podzimním listí našli nový příběh, novou pohádku nebo prostě jenom věc zakletou do přítomnosti, věc, která však z minulosti přetrvala.

Kde je Mů? A kde je doMů? Nic se neděje v jiném světě, najednou je jen jeden, a to svět magie, z něhož se nepřechází, není na rozhraní, je jasně zamýšleným světem, který se možná děl, možná se stále děje. Je snem, kamerou, která zachytila detail, do něhož se svět shrnul. Jen ten papírový límec a jeho šustění – jiný svět v tu chvíli neexistuje, samotný zvuk začíná svět tvořit a odtrhuje od toho, co je intimní, k tomu, co už existuje jenom samo o sobě, co uzavřený prostor vetklo do té nejmenší kuličky snu.

„[...] *k Babičce, na kterou já přes svíci neviděl.*“³⁵ Svět se zase krájí do několika dalších světů. Prostor se zmenšuje, zužuje, až se nakonec zcela schoulí. Nejdříve sen, možná ten z loňska, v čase a ve snu se tak ihned posouváme někam jinam. Odněkud z loňska, a to teprve možná, sami nevíme, kdy byl svět skutečně sněn, a touto nejistotou času snu se svět opět přetváří. Svět se nejprve vetkává do snu, posléze se už děje jenom ve snu, a i v něm se začíná stahovat až k babičce, která tvoří Mů. Jenže najednou se ocitáme mimo, teplá svíce domova odřezává naši přítomnost jako bariéru a uzamyká nás do papírového límce, který šustí.

Límcem se dále uzamyká do zvuku, do pohybu, do zvukové zdi obklopující tělo ve světě, který je tvořený věcmi, jež se střetávají přesně tak, aby se vytvořil intimní snový svět, z něhož však vystupujeme do dalšího světa právě za tím límcem. Odříznutá intimita nedozavřené vzpomínky tím setkáním-nesetkáním. Černé bezinky, košík jeřabin, sedí se, mluví a já najednou nevidím. V Mů, v tom uzavřeném světě teplých barev (nikoliv ustrnulém a trouchnivějícím), jakéhosi života plodů a ochránců snového světa, se najednou nevidí do středu, centra niterného světa, a tedy k babičce. A ještě ta sálající svíce oddělující světy. A vzniká zase předěl – tušená zeď mezi tím skutečným, uzavřeným, a námi, kteří pouze sníme vzpomínku. Jako bychom měli pocit sněžného šustícího světa, oddělenosti, a přesto zabydlenosti v tomto světě, který je zvnějšku pozorován. Zvuk je v tomto prostoru zdi. Uzavírkou k pouhé paměti, dává nám na mysl, že tento svět je vzpomínán, ale aktuálně se neděje.

Prostory však už nejsou podlouhlým kobercem světa krájeným předěly. Už zde není nejasný pohyb na půdě sen – kotva – dům – realita s tím, že všechno může být snem. Vymizelo jádro snových zahrad, které mohou zahrnovat celý svět s jeho poutí,

³⁵ WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 29.

celou věštbu poutníka, který usíná, rodí se a umírá na druhé straně zdi. Nespalují se tarotové karty, najednou se ve snu hromadí věci a každý posun mezi těmito věcmi se teprve stává předělem. Stejně jako v lese, kde sedím u večere s papírovým límcem. Sny se přetavují, vstupují z minulého sněného do světa zdejšího, ačkoliv ty se mohou prolínat.

„*Už půjdem domů. Půjdeme do Mů.*“³⁶ Dům a Mů – nakolik se střetávají ve stejném záhybu intimního prostoru bezpečí? Postava babičky odhaluje závoj bezpečí, prostoru, který nás obemyká, který nás spíná pocitem ukotvenosti. Že někam patřím. Jsem tím, kdo je zaklet v jiné kůži (ať už třeba v kůži krysy), tím, kdo vybíhá k Ještěhřebíčkovým kopcům, k těm místům ukotvení, kde je člověk zase o něco blíž prostoru, do něhož patří, protože v něm se svět stahuje. A tím světem se možná myslí zas jen prostor sněný. Mů je starý pokoj babičky. Do Mů se vrací domů – do domova, a to doma může být zase kdekoliv a ve snu se zjevuje. Já se zjevuji někde na rozhraní a ve snu vystupuji i jako živý i jako mrtvý, navracím se k sobě, do svého zakletí, v němž pobývám obemykán stěnami domova, obemykán touhou snu navrátit se a vyprávěním o sobě samém. Pobývá se najednou v jiné kůži, v jiném čase. Zase ta hranice, jsem tu, ale jsem zaklet, jsem pryč, jsem ve snu, a přesto naproti mě sedí Babička vyprávějící mi o mně samotném. A vůbec, je tato babička synonymem toho, co nás ochraňuje? Tím, kdo chrání domov, vzpomínku a čas, díky kterému se na Mů – domov stále rozpomíná? Není jen postavou se jménem Babička, a tím i jedním z mnohých nesoucích atributy domova?

Průlomy dětstvím. To jsou průlomy věcmi. V Dutém břehu jako by někdo lupou prohledával jednotliviny a z nich sestavoval svět. A tyto jednotliviny pocházejí ze světa magie, kdy hory jsou tím, co je světu zase blíž a zvířata mohou nosit lidské masky. Wernisch píše: „*V jednom z oken mám Lipový hvozd, v jiném vrch Ještěhřebíčkový s Hrádkem uprostřed, v jednom je moře a od něj jedoucí mnohaspřeží a v jiném Hora, hle: předaleká, převeliká, převysoká.*“³⁷ Zatímco v Zimohrádku se svět zastavoval v pohybu na cestě, procházelo se mezi zahradou a domem, pobývalo se ve sněných zahradách i domech, v Dutém břehu se svět nahlíží z jednoho bodu ve snaze do něj zase přejít, přestože ten svět tkví už dávno v jiných krajích. Zahrady, Zimohrádky a Letohrádky nebyly tím nedosaženým světem, ale světem, v němž se pobývalo, do nějž

³⁶ WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 26.

³⁷ WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 30.

se mohlo přejít a který byl srostlý s naším pohybem. Nebyl jen světem vzpomínky, nebyl zastaveným snem, ale v tomto prostoru se dalo pohybovat, ačkoliv se ihned prostor stahoval k „pohyblivé“ strnulosti (vzpomeňme na chrtí oči, vlévání do měchů atp.). V Dutém břehu je však ten svět pozorován zvnějšku, sen je pouze sněn, vzpomínka pouze vzpomínána, ale kraj už je jinde, najednou se do světa nedá přejít. Svět nefunguje na rozhraní světů několika, ale tentokrát je předělem mezi světy samotný sen, který nedovolí mezi jednotlivými místy procházet. Zbývají pouze okna, ze kterých se pohlíží a v nichž se dějí nastříhané světy. Mů, svět plný říkadél, svět, v němž se krajina děje tak a tak, v němž vše něco znamená. Svět, který je místem setkání, ač člověk může být schován za svíci, zároveň ale svět nenávratný. Jak píše často Wernisch: „*to je sen snad ještě odněkud z loňska*“.³⁸ Mů a Ještěhřebíčkový kopec jsou tedy se Zahradou dvěma podobnými prostory, Mů však má blíže k domu, v němž se ale už nepobývá a Ještěhřebíčkový kopec a vlastně ani Lipový hvozd už nejsou přítomny. Wernisch píše: „*Ty mé Mů moje, tebe se zříkám*“.³⁹ A přeci: „*Letos v Mů... [...] to je sen snad ještě odněkud z loňska*“.⁴⁰ Mů se už zřekl. S posunem času nebyla jiná možnost. Ač paměť se Mů nezřekla. Jak píše Bachelard: „*A když si vzpomínáme na ‚domy‘ a ‚pokoje‘, učíme se přebývat v sobě samých*“.⁴¹ Mů, ač se dělo dříve, upevňuje místo v našem nitru.

Mů je paměť. Vzpomínka přetvořená v sen. Místo, na němž se stojí, už je ale jinde, protože „*Říkávalo se někdy v Mů*“.⁴² A zde už se říká něco jiného.

1.7 Sen se překlopil

Sen se později proměnil, vyšel z obklopeného prostoru do míst, kde se stal činností, metaforou pro vnímání světa a možná samotným životem. Není již prostorem, v němž se další odehrává. Je rozdíl mezi sněním a snovým.

Jak prostory v Zimohrádku, tak prostory v Dutém břehu (a ostatně také třeba v Kam letí nebe, kde se svět stahuje do určité vzpomínky a dotknutí se toho, co bylo dětské a co zůstalo, i v Těšení, které je předzvěstí Zimohrádku) nejsou jenom světy,

³⁸ WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 29.

³⁹ WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 34.

⁴⁰ WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 29.

⁴¹ BACHELARD, G., *Poetika prostoru*, s. 26.

⁴² WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 32.

v nichž se sen děje, nejsou pouze oponou, za níž se sen hraje, za níž se sní, ale prostor je místností snu, snovou oponou, snovou krajinou. Vaněk píše: „*Mnohé Wernischovy básně jsou situovány do snu, mnohé se odehrávají ve snových kulisách.*“⁴³ Krajiny Zimohrádku a Dutého břehu jsou těmi snovými kulisami, v nichž sen a vzpomínky probíhají zároveň. Prostor, plocha, na níž se balancuje, na níž se chodí jako po laně, každý pád směřuje do jiných zákoutí snového světa. Svět je snové bludiště. Sen ve snovém světě.

V Ó kdežpak (a stejně tak v Doupěti latinářů) svět mizí a převrací se. Vzpomíná se nevzpomenutelné, žije se nežité, svět se obrátil vzhůru nohama, protože vymizel, a přesto se v něm pobývá. Nikoliv ve své kůži, ale v kůži někoho jiného, kdo opět není. Jak vymizel svět, vymizela snová kulisa, protože prostor se rozprášil, zůstal ve svém nebytí, nejistotě, v tom nic, které je naším dílem, o němž Wernisch mluví. Člověk je pořád na cestě, zmizel přístav, kterým předtím mohl být dům, setkání, zahrada. Snění se proměnilo a stalo se pohybem v balancujícím rozviklaném světě, v němž se dějí návraty do jiných časů, do jiných rovin stejně nejistých jako jsou ty, po nichž se chodí. Sen jako otázka po životě, který se tím, jak se hýbe z nejistoty do nejistoty, stal také nejistým. Zase už život není, není ani ta posmrtná krajina, spíš se prochází místy protkanými oživlou smrtí a chechtajícím se rozpáraným životem. Wernisch říká: „*Ano, je pozdě / Už jsem přece žil / Však byl jsem přítom? / Bdím či sním? // Vždyť je to jedno / Můj příběh skončí / a já s ním*“.⁴⁴

Sen přestal být odleskem odrazem nitra, přestal být možná také domovem i krajinou, bodem setkání se sebou a nahradila jej otázka, jestli je tento život tím, čím je, když se nám stále tak chechtá? Není mé ohledávání místa zbytečným pátráním, když skutečné místo zůstane nenalezeno? Co je svět, když je převrácený naruby a lidé v něm chodí po rukách a na sebe se smějí přetočeným úsměvem a obrácenými krky? Nejsou všechny vzpomínky jen snem, protože celý život probíhal ve snu, tentokrát jako v přeludu skutečného světa? Neustálé střetávání toho „bylo nebylo“.

Snění není oddáváním se snu, ale je zástupcem života. Snění jako balanc mezi (ne)existujícím životem a snem. Nakonec však, a to je vymazání toho základního v Zimohrádku, přestává zdáti záležet na životě a hlavně na jistotě pobývání (o život a o jistotu šlo v Zimohrádku více než kdy jindy, jak se procházelo snovou a umírající

⁴³ VANĚK, V., Světem Ivana Wernische, s. 45.

⁴⁴ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 18.

krajinou mezi zahradami a domem), přesto ale zblízka na životě záleží, a to právě kvůli tomu životu, který Wernisch nechává naoko mizet. Totiž jak svět mizí v rámci nejistoty, jestli vůbec je, tak se v ten moment ihned zjevuje. Kvůli starosti o svět, přestože vůči němu můžeme být lhostejní; jsou však světy a obývání lhostejností, když jsou těmi největšími tématy? Vždyť přece svět a život musí existovat (nebo musely existovat), když se po nich ptáme, ať už jsou kdekoliv, ve skrytu, v hlavě, zkrátka kdekoliv. Mizením života a světa skrze sen se nám připomíná, že svět i život jsou. Připomenutí skutečnosti skrze její překlopení. A právě, že tak jedno není vůbec nic, přestože náš příběh skončí, říká ve skutečnosti Wernisch.

Sen je jediná jistota stejně jako cesta vlakem, kterou se totiž sen stal. Wernisch nemá zastávek, každé místo, v němž se staví, je otevřené, nikdy není koncem. A veškerá vystoupení na zastávkách se najednou stávají otazníkem, zda toto je skutečné místo k uhnízdění, a nakonec se vždycky dopátráme, že není, že totiž žádné místo na světě není to pravé hnízdo, jediným hnízdem je možná právě sen (všimněme si, že s Wernischem se toho vůbec nacestujeme mnoho, a přece se možná stále točíme na tomtéž místě, a veškeré světy, mezi nimiž se pendluje, buď neexistují nebo jsou přetočené vzhůru nohama nebo jsou snové, a především každá cesta vede k hledání nového světa, k hledání kotvy, místa, kam člověk patří, to však nikdy nebude nalezeno, protože s Wernischem se prochází hodně cestami, aby nakonec každá vedla do vlastního nitra, snu, do svého světa, v němž ale nemusí být nalezeno nic; s Wernischem se cestuje napříč světem, který byl jenom jeden, a napříč časem; o tom všem však později).

Wernisch píše: „*A tak je to se vším. / Řeknu jen: / vše, o čem sním, / je jako sen*“.⁴⁵ Samotný název básně napovídá: Život je sen. Wernisch se prozrazuje a shrnuje tak celý svět zase do snu. Všechny cesty, kterými se putuje, se zjevují jako sen. Vždyť přeci v Zimohrádku byla cesta napříč snovou krajinou, a ta jako by se zdála, protože byla průnikem vybájeného světa. A skrze sen se zase přemísťuje do dalších míst, která jsou stále sněním ohledávána, hmatána. Existuje vůbec u Wernische nějaký svět, který není zahrnut do snu? Čteme-li třeba *Doupě latinářů*, tam se svět skrze své překlopení (překlopení běžného světa, ale co je běžné?) dostává do snu, ačkoliv snění, sen a snový prostor nemusí být přítomny. Jenže vždyť i pohádka, a dokonce i pohádka se špatným

⁴⁵ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 75.

koncem, pohádka s nijakým koncem a horor, který se jako pohádka tváří, mohou být sny.

A jinde Wernisch píše: „*Otevírám dlaň a můra, můra rozbíjí okno. Proč se mi i ve snu chce tolik spát.*“⁴⁶ Okno je průzorem do dalších světů. V Zimohrádku přilétají vrány, dům, který je propustný, má okna (a také dveře), v Dutém břehu se najednou pobývá ve světě s okny vcházejícími do několikerych krajin a tady můra rozbíjí okno. Jsou také okna předělem snu nebo zkrátka jen vhladem do něj? Je patrné, že okna nemají okenice, nepřehrazují. Skrze jejich průsvitnost lze protáhnout tělo či mysl, nemusíme se nutně pohybovat, abychom spatřili, co se děje za předělem. A spánek najednou není podmínkou snu, ale celou podmínkou života, který se stává životem snovým. Vaněk říká: „*A spánek je podmínkou snění, půdou, v níž sny vyrůstají.*“⁴⁷ A nakonec také spánek je cestou.

Veškeré Wernischovy básně jsou protnuty cestou. Ať už se cestuje snovými prostory mezi již zmíněnými předěly, nejen prostorovými, krajinnými, ale také časovými, anebo sněním, které je poutí mezi skutečností a snem. Ve snění se dostává do jiných končin, ač stát se může v jednom bodě, snění je přesunem ke vzpomínce a přesunem ke vzpomínané krajině, k myšlenému světu, který byl prožíván kdysi v jiném čase. A snění napříč jeho cestami protínají věci, které se vždy u Wernische vynořují a dotvářejí cestu, po které se jde. Věci jsou paměti a časovým přesunem, není sice místo, které by se našlo jako přístav, ale mezi cestami vlakem se nacházejí předměty ukotvující ke vzpomínaným časům a hledaným místům. Věc neodmyslitelně patří k cestě, patří ke snění. Zachytila se na uzdě času a jako jediná zpomaluje cestu. Protože život není jen sen. Ale sen na cestě snu.

Cesta a sen jsou tedy protknuty. Neustále jsme však upozorňováni, že se někam směřuje, že se někam jde, do jiných měst, vůbec do nějakých měst, do krajiny, která se zastavuje, do domů atd. Neustále přítomná cesta je nejasná, matná, směřuje se k cíli, ten ale je zase pohyblivý, snadno se může převrátit a lze zjistit, že na nás nikdo nečeká anebo že stojíme pořád na tom jednom místě. Ve snu probíhají přesuny, cesta se kolikrát stáčí ke snu, z něhož vylézají věci, živočichové. Sen vězí za bání, do níž se vlévá vratký svět probíhající mezi deštěm, tlející krajinou, vlakem, zpěvem lovců a dnem s odrazem

⁴⁶ WERNISCH, I. *Včerejší den: 1957-1987*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1989. ISBN 80-204-0046-X. S. 83.

⁴⁷ VANĚK, V., Světem Ivana Wernische, s. 45.

slunce a odrazem pomalu tmavnoucího hnědnoucího paprsku vrhajícího stín, v němž se odrážejí lidé a nastavují sobě tváře. A zase ti, kteří upírají své pohledy, ti, kteří se mívají a ti, jejichž hlavy jsou naruby. Místo očí rty, místo nosu brada. A skrze sen se protahují duté prostory, duté obzory těla. Zase se svět stáhnul stejně jako v Dutém břehu, stejně jako v Zimohrádku. Wernisch píše: „*Otevřela se vrata letohrádku a zdálo se mi, že mám takový sen*“.⁴⁸ A ten končí: „*V jeho krunýři je otvor, široká rána, a tou vidím srdce a na něm kapku krve*“.⁴⁹ Duté prostory, cesty vedoucí k tělu, k hlavě, k srdci. V tu chvíli se obraz světa tříští, všechny věci, které tvoří svět a které jej zase zastavují ve strnulosti, se rozplynuly. Zbyly „*Trefy / co by jiného / než do srdce*“.⁵⁰

Překlopilo se tedy skutečně snění?

V Proslýchá se byly sen a snění prolnuty s realitou. Svět, který je prožíván, se vetknul do snu bez ohledu na jakékoliv vnější snové prostory či snění, v rámci něhož se putuje sněným světem. Vnější svět byl vzat a do snu situován bez slupek probíhajícího sněného a snového. Ve chvíli, kdy se protne svět se snem, se celý svět posouvá, proměňuje se pevný záchvěv a základ reality, svět se dostává nad skutečný svět. Vytvořil se tak určitý „meta svět“ a promlouval za svět pod ním. Odkudsi mluví jiné světy. Ze snu. Vaněk se ptá, „zda není třeba odlišit snění a zdání.“⁵¹ Odlišit snění a zdání je málo. Ve Wernischových textech je realita zohýbána do snu takovým způsobem, že se svět stále překlápí mezi prožívanou skutečností, zdanou skutečností, sněnou a snem, který se pohybuje zase na rozhraní té nejistoty, jestli je vůbec pouze sněň nebo i prožíván. Sen nahrazuje realitu, ať už se jedná o snění nebo zdání nebo putování opravdovým světem.

V Proslýchá se teče pod nohama skutečný svět, takový, jaký je pozorován za okny, kde se míhají lidé na protínajících se ulicích. Wernisch nám ale rychle řekne, ať jsme na pozoru, že zase může probíhat jenom zdání. Kdy se prožije ten skutečný svět? Wernisch říká: „*Zdá se mi, že někde v domě nějaká ženská vřeští, jako by jí šlo o život. Probudím se a slyším: nějaká ženská vřeští*“.⁵² A tak stále dokola, pohyb mezi zdáním a probuzením, mezi spánkem a probuzením, přičemž není nikdy jisté, zda to, co se prožívá, není zase jen zdáno. Vřešticí ženská a jiní se pohybují na rozhraní spánku

⁴⁸ WERNISCH, I. *Loutky*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1970. S. 47.

⁴⁹ WERNISCH, I., *Loutky*, s. 47.

⁵⁰ WERNISCH, I., *Loutky*, s. 98.

⁵¹ VANĚK, V., Světem Ivana Wernische, s. 45.

⁵² WERNISCH, I. *Proslýchá se*. 2. vyd. Brno: Petrov, 2002. ISBN 80-7227-126-1. S. 93.

a světa po probuzení. Svět po probuzení však může být jen doznívajícím zdáním. Zdání přece může probíhat i beze spánku, obzvlášť je-li sen rychle utnut. Realita, ta stále nejistá půda pod nohama. Je toto skutečný život nebo se jen tak zdá? A není zdání víc než prožívání? Není zdání ještě takovým bonusem k prožívání a umocněným prožíváním? Není zdání další život za životem či spíše prožívání za prožíváním?

Nakonec Wernisch píše: „*Proslýchá se, / že skutečný život / začne až pak, / ale jisté to není*“.⁵³ Svět a život nejistotou. Jedinou jistotou je sen, zástupce života nahrazující život a utvrzující jej v jeho nejistotě, v jeho klamu a našem sebeklamu, že prožíváme skutečný svět. Svět převrácený naruby.

⁵³ WERNISCH, I., *Proslýchá se*, s. 96.

2 Posuny

Není stálého místa. Pohyb.

Wernisch píše: „*stále se nemohu zbavit pocitu / že kamsi kráčím*“.⁵⁴ Cesty ve Wernischových textech ubíhají, ačkoliv pohyb se může zdánlivě zastavovat. Pohyb, který by už už přetnul místo – pevný bod připravený k obývání. Místo k usazení, v němž se bude dát žít a v němž bude život ubíhat dle lineárního času, se stále hledá. Nakonec se ale vše dokola točí, svět se zamotal v čase. Ve vzpomínce. A přitom se říká, jak je vše prosté, pokud se přechází na toto místo, bude se pravděpodobně na tomto místě, a pokud se přechází na místo jiné, bude se pravděpodobně na místě jiném. Neustálé vzdálené horizonty a nevědění, na jakém místě se stojí v okamžiku, kdy se kráčí. A protože se pevný bod stále ne a ne vyjevit, kráčí se kamsi.

2.1 Procházení a uhánění

Jednou z cest je cesta Zimohrádku. Ta se zastavuje v pohybu. Cesta, která probíhá zahradami, vchází do zahrad, do domu, je cestou na zmiňovaných předělech. Zároveň však cesta chrtů a jezdců, cesta, na níž se obrací zrak nazpět a která se obrací a zastavuje v pohybu. Není žádnou úzkou klidnou potmělou pěšinkou napříč snovou a smutnou krajinou. Nemá cíl a konec. Je rozpínající se. Její podoba se nestahuje do kontury cesty, ale je spíše poutí prostorem, světem, snovým prostorem, životem, poutí ke konci světa, kde se ale, jak píše Wernisch: „[...] *se jezdcí otočí a ty pojednou uvidíš, že / jejich koně jdou zpátky, / úplně nahoře se zdá hora, abys viděla, že tam ještě / konec světa není.*“⁵⁵

Cesta se rozděluje: první je procházením a druhá rozpínáním do prázdna (kde tušíme bod, žádný se však neukazuje). Mezi procházením a uháněním je rozdíl. Procházení se neustále stáčí kolem dutých prostorů. Děje se v zahradě, děje se mezi domy, je hledáním kotvícího a ohmatáváním snového. Je hledáním hlasu a následné odpovědi nebo alespoň ozvěny. „[...] *obejdu své duté stromy, v nichž jsou lasice.* [...]“

⁵⁴ WERNISCH, I., *Včerejší den: 1957-1987*, s. 223.

⁵⁵ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 48,49.

*Na sněhových podpatcích / mluvím u studny / ke svým mrtvým psům.*⁵⁶ Hledání pevného bodu a klepání na něj, i když může být rozptýlen v prostoru, může být zase jen zdán. Procházení se je ohledávání prostoru mezi „mnou a tebou“ a zároveň prostoru dějícího se ve mně, v nitru, prostoru snového, vybájeného či prostoru snu (nikoliv toho, který je kulisou, ale toho, v němž se sen děje). Ohledávání provázání. Přimknutí k prostoru, ke světu, který má konec, přestože se rozepnul do krajiny. Jenže ta zahrada je konečná. Semknutí s druhým, který má ale prostory jiné. „[...] *nepředstírej, že ses procházela / kudy já, ty nejsi ze šťastných.*“⁵⁷

Uhánění však nezná bod světa. Možná je nějaký pomyslný, konečný, avšak není pevně semknutý se světem, rozpíná se kdesi v horizontu, k němuž již není dohlédnuto. Jediným bodem je ten, kdo na cestě uhání. Uhánění odděluje náš prostor, ten snový a do nás vepsaný, od prostoru, do něhož již není možno nahlédnout. Prostor se v rychlém sledu ubíhání rozplývá a mizí, zůstává pouze ten, kdo na něm běží, a tím nikdy nejsem já, říká se nám. Už nejsem tím, kdo prochází místy, kdo zakouší svět, kdo přeskakuje předěly, přeskakuje zdi, jsem tím, kdo jemně zachytává rychlou strnulost světa. Těkavý pohled zaznamenávající bod. „*Cestou magnólií / běží chrtové a koně jezdečtí.*“⁵⁸ A jinde: „*vyvlekli jelena z lesa a lámou tyče, / v pampeliškách stojí chrti / se žlutýma očima.*“⁵⁹ Průzorem krajiny není vidět do chlopně světa, k horizontu a za něj. Chlopeň se uzavřela před naším zrakem v rychlém sledu, v pohybu. „*Jezdci neměli vrány v mošnách, ale okolo pasu, a koně měli na krku rybí měchýře [...] A mluvili řečí, na kterou jsem si jen vzpomínal a kterou jsem musel slyšet ještě jako dítě [...] neměli jmen. [...] a obrátili své koně a viděl jsem, že jedou pryč, že se nevyhnuli lesu a že jsem na tomto konci podzimu zůstal sám, s rybím měchýřem v ruce.*“⁶⁰ Prostorem nyní neprocházím, ale jsem pozorovatelem ubíhajícího světa, který vchází za můj zrak.

Uháněním se protíná svět, který zmizel. Neviditelný horizont jako by byl někde hluboko uložený v našem nitru, nedá se však již poznat myšlením a viděním, dá se na něj ale intuitivně rozpomenout, dá se tušit. Lze nahlédnout, že něco se za horizontem děje. Ale probíhající děj je již uzamknut našemu zraku. Wernisch píše o rozpomínané řeči, o jakýchsi hlasech z dětství. Z jiného světa. Svět, kterým se neprochází, ale uhání,

⁵⁶ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 19.

⁵⁷ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 48.

⁵⁸ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 28.

⁵⁹ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 31.

⁶⁰ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 77.

není časem přítomným, je časem minulosti. Je zasutým časem a možná jen zábleskem minulého, ukrytého. A potom opět mizí za horizontem, ačkoliv vědění, že se kolem prchavým pohybem pozastavil, nemizí. Wernisch píše: „*nikdy se nedovede navrátit.*“⁶¹ A skutečného návratu za horizont, za svět, za sen, není. Mihnutí minulé zkušenosti, kterou již není možno zakusit znovu za horizontem, leda ji před ním v rychlosti nahmátnout a ihned pustit. Nakonec v *Ó* kdežpak Wernisch píše: „*podél zdi / podél zdi // až k tomu domu tam / k zasutým zasutým zahradám*“.⁶² Průhledná a nyní neviděná místa jsou těmi zasutými zahradami. Svět odsunutý hluboko do sklepení hlavy, vzpomínky, zkušenosti. Rozpomínaný svět, nezjevující se, ale vratce se míhající.

A nakonec Wernisch říká: „*...je země porostlá keři a mlhou, již se procházejí zvířata s rozsvícenými svícny místo paroží – to je na půlnoční straně – projdeš skrze švestkovou / zahradu / a tam za zdi... tam za zdi je opět mlha...*“⁶³ Tady se také prochází. Ale jinak. Neprochází se kolem neskrytého a právě děného světa. Horizont je zase mlhavý, nejasný, usazený ve skrýši. Zde není rozdíl mezi procházením a ubíháním – uháněním. Procházení se vetknulo do uhánění. A uhánění je rozplynutí se. Zklidnění pohybu v mlžných oparech.

2.2 Na cestě

(rozplynutá města, rozplynuté světy a v čase zostřené věci)

Není stálého místa. Vlaky se stále rozjíždějí. Opravdu, jsou k nezastavení.

Světy se přibližují. Sice se tu a tam přichází do měst, ta se však záhy rozplynou, zmizí, protože pobývání ve městech je snad skutečným pobýváním ve světě? Anebo – pobývání ve světě je snad skutečným pobýváním? Nejistota života a nejistota světů, do nichž se má přicházet. Přijíždějí vlaky a cesta míří do roztrhaného srdce v potmělých dnech, kde někdo upíjí ze slunce a odkrajuje pláty z noci, až zbývá všude jen červeň. Pleskající srdce o hranice těla během toho, co se stmívá, ulice potměla a cesty se kříží. Petr Hruška píše (sice k Zimohrádku, avšak platí to ke všem Wernischovým textům): „*Ocitáme se najednou a zároveň na několika místech, v několika přibězích.*

⁶¹ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. 62.

⁶² WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 83.

⁶³ WERNISCH, I., *Zimohrádek*, s. [102].

A tím jako bychom trochu chyběli ve všech. Vzrušuje to a znepokojuje, stále chybí uspokojivý důkaz, že skutečně žijeme, což je – domnívám se – Wernischovo téma.“⁶⁴

A skutečně, životy mizí. Proto ta neustálá cesta pro důkaz pobývání. Na cestě se svět srocuje, jak ve věcech, tak v putování, přestože jsme neustále upozorňováni, že se točíme na místě jednom, že přecházení je klam, protože cesta je jen jedna. Na cestě zdánlivě ožívá život, a tedy jestliže putujeme, musíme být také v pohybu, pokud ovšem neputují zastaveným pohledem ty chrtí oči. Je dán pohyb, s ním rozhýbávání se a oživování. Jenže nakonec se převáží nehybné a ke všemu není jisté kam. Pohyb je tudíž zdánlivý. A potom opatrně Wernisch nabádá k myšlence, že cesta vede ke smrti, která je jediná jistá. U Wernische je jistá smrt, nebo spíš svět za světem pro důkaz života. Skutečného světa, který se může zrodit.

Vlaky projíždějí světy, není pevné zastávky, neustále se hledá výstup, ten však jako by byl zahalen. Snaha kamsi směřovat, zachycené místo ale není propustné, každé obývané město je cizím městem, protože je jen zastávkou na pouti. Pouti času. A proto každé místo může být vhodné k usazení, s poutí stejně mizí jeho pevný bod. Wernisch píše: „*Ano, v tomto městě se náhle neuvěřitelné stává skutečností, neboť se zde právě pokoušíme usadit. Je přece někde na světě koutek pro nás dva.*“⁶⁵ Jenže jakékoliv usazení je ihned nejisté. Nutně se musí odejít z místa, které se zdá být cílem. Vytknutí cíle je jen zmatením skutečného cíle, ten totiž určuje cesta sama, nejisté se klikatí. Stále se krouží okolo stejného, přitom se však přesunuje k jinému, v jiném se probouzí, aby nám zase bylo řečeno, že jsme přesně tam, kam jsme putovali, že zmatení cesty nebo spíše zmatení naší hlavy na cestě je jen iluzí.

Čím to, že kolotoč je ale pořád tak jiný? Že máme neustálý pocit různosti cest, aby nám bylo nakonec řečeno, že jde jenom o iluzi? Není různost cest zase způsobena jenom snem, který je zpestřuje, a růzností věcí, které svět uchovávají a nechávají jej napříč cestou do sebe vlévat? Kdybychom vymazali veškeré věci, nevymazali bychom také vzpomínky, a tím i čas, a tím konečně i cestu, protože ta se neustále klikatí časem? Pak by zůstal jeden svět. Jedno místo, kolem něhož se krouží a které se z každého úhlu času, prostoru, věci blyští pokaždé trochu jinak, a přeci je pořád jedním a tím samým

⁶⁴ HRUŠKA, P. „Zimohrádek je svět srostlý ze sebe samého...“ (Kniha, která se stala: před čtyřiceti lety vyšel poprvé Zimohrádek Ivana Wernische). *Host*. 2005, roč. 21, č. 1, s. 28–32. ISSN 1211-9938. S. 29.

⁶⁵ WERNISCH, I. *Doupě latinářů: sežrané spisy: (die ausgewählten Schriften)*. 1. vyd. Brno: Petrov, 1992. ISBN 80-85247-36-4. S. 41.

místem. Wernisch píše: „*Nevzpomínám si ani, odkud jsem přijel. Jestli vlakem či lodí. Nebo jsem stále na tomtéž místě?*“⁶⁶ A po nejistotě pobývání a putování, přichází zase zmatení: „*A kde jsem? Chci vědět. A kam zmizelo nádraží? / Kde jste vylez, tam jste, povídá drožkář. / Kde je nádraží? / Nádraží je tam, kde je, vašnosti. [...] A jeli jsme. Nádraží bylo daleko, dobré tři hodiny, z toho dvě lesem. Už jsem se raději na nic neptal.*“⁶⁷

Být na cestě znamená přiblížit se skutečnému světu. Města se nakonec mažou. Maže se svět, po kterém se putuje. Veškerá města se bortí pod náparem lodí, vlaků, jezdců, všeho, co v sobě primárně skrývá pohyb. Jestliže v Zimohrádku se procházelo snovým světem a zároveň se kdesi míhal nejasný mlhavý horizont, s městy se svět rozpadá, na druhou stranu nabývá právě na cestě, na kterou byly vzaty veškeré předměty ukrývající se v příbytcích. Jako dům může konzervovat čas skrze věci, které jsou v něm zachovávány, ukládány, a tím i ukládány do paměti, tak se stejným způsobem čas zanechává na cestě, na kterou se něco z domu přeneslo. Wernisch píše: „*Když není vyhnutí a vydáváme se na cestu, nesmíme zapomenout na nikoho z těch, kteří dosud jen přebývali v našem domě [...] Na osla naložíme [...] vše, co je nutné k vykonání cesty.*“⁶⁸ Svět hledaného přístaviště, a totiž domu, se rozpochyboval. Dům jako maringotka, cesta a na ní neubíhající čas směrem k budoucnosti, ale čas točící se a navracející. Cesta, která na sebe bere víc a víc předmětů, se tak čím dál tím víc vrací, ač se může zdát, že ubíhá. Ne nadarmo nás Wernisch varuje před pohybem směřujícím do dále, ne nadarmo nám říká, že tam se svět nezobrazí. Skutečný svět se začíná zobrazovat ve světě, který byl. Ukrývající se rozpomínaný svět, ke kterému se vlaky směřuje. Vlaky míří dopředu, přitom jedou pozpátku. Wernisch říká: „*došel jsem tam, kam jsem došel, / to znamená sem, / do předloňského města [...] Léto je loňské, / město předloňské, / ale já už mám pocit, / že je pozdě*“.⁶⁹ Najednou se stejně jako v Dutém břehu nebo v Zimohrádku začíná stahovat svět do vzpomínky, do něčeho kdysi prožitého. Svět se vykrývá z úkrytu paměti.

Pouť ke skutečnému, zároveň obcházení téhož. A přitom všem ještě hledání příbytku. Místo-město je natolik proměnné a zároveň neustále stejné, že zkrátka nevíme,

⁶⁶ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 33.

⁶⁷ WERNISCH, I., *Doupě latinářů: sežrané spisy: (die ausgewählten Schriften)*, s. 45, 46.

⁶⁸ WERNISCH, I. *Půjdeme do Mů: výběr básní z let 1965-1997*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0942-4. S. 8.

⁶⁹ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 17.

kde je půda, na níž se stojí. Wernisch píše: „*Je z tebe stařec, chlapečku / A tolik zklamání sis mohl ušetřit / Vlak se pomalu rozjíždí... / Už nikdy v tomhle městě*“.⁷⁰ A jinde: „*Lidé říkají, co říkají písně / Ještě nikdo se z města nevrátil / Jedině vítr / Jen vítr zná smích velkého šakala / Ale toto je pravda: je jedno město [...] A jiní říkají, že vítr je lhář, / že žádné město není / Město není a smrt je jen bídák, / jenž přepadává lidi na cestě*“.⁷¹ Jednou jako by město bylo životem a podruhé se zdá být spíše posmrtným světem (nutno však říct, že tyto Wernischovy světy nejsou posmrtné, ale jsou světy za okrajem, nenahlédnutelné a neznámé, světy, kterých se mohou dotknout jenom písně lovců, písně vykřesávající a zrcadlící jinou skutečnost světů). Světem, do něhož se vplouvá z té cesty.

Město je prolno smíchem velkého šakala a světy jsou opět zastřené za horizontem, nikoliv však vzpomínané a tence se ukrývající kdesi v uzavřené komnatě hlavy a snu. Staly se nedostupnými a nelze se na ně nyní ani intuitivně rozpomenout nebo je vykřesat z jádra ukryté vzpomínky. Horizont je proměnný. A v jiné básni Wernisch píše: „*Přichází muž, který jde odtamtud / Přisedá k ohni, zpívá / píseň o cestě*“.⁷² Cesta jako přiblížení se dalšímu světu. Světu odtamtud, světu beze jména. A píseň je řečí, svět se v ní uhnízdil.

Jsme na tomtéž místě anebo se posunujeme? Jsou dva světy. Jeden, v němž máme neustálý pocit, že kamsi kráčíme, a přitom stojíme stále na témže místě, a druhý, k němuž se směřuje (a i ten svět může být zase světem vzpomínky, nelze zcela určit, zda je takový svět zacyklením nebo putováním). A město je místem k usazení a zároveň místem, které je tím dalším světem, plní tak více funkcí. Jednou přístavu a podruhé horizontu, který není ukryt v rozpomenutí se, ale je mimo naše vědění.

Stále se hledají skutečné světy. Pout' k průsvitnému světu, který zůstane opuštěný, přestože je obydlený, což ale není to samé jako zabydlený. Obydlenost jako synonymum domu a zabydlenost jako synonymum domova. A jako by se básník nemohl rozhodnout – je skutečný život už teď anebo bude někdy jindy? Časy se prolínají. Směřuje se, a přece se vrací. Směřuje se, ale čas nemá žádnou konstantní hodnotu, mizí lineární pojetí času, čas přechází skutečně v kolotoč, zacykluje se. Lze pak vůbec mluvit o směřování? Jde spíše o putování, protože směřování má vytyčený

⁷⁰ WERNISCH, I. *Bez kufří se tak pěkně skáče po stromech neboli Nún*. 1. vyd. Brno: Petrov, 2001. ISBN 80-7227-103-2. S. 21.

⁷¹ WERNISCH, I., *Bez kufří se tak pěkně skáče po stromech neboli Nún*, s. 54, 55.

⁷² WERNISCH, I., *Bez kufří se tak pěkně skáče po stromech neboli Nún*, s. 53.

směr a vytyčený čas. Vytyčený čas neexistuje, čas se rozplynul a s cestou-poutí se rozplynul i svět, prostor. Zůstaly nehybné věci znehybňující čas a pohyb, který tyto věci přenáší. Vaněk píše: „*I předměty ve Wernischových básních se podobají sbírce mrtvých motýlů.*“⁷³ Kamennost předmětů, v žule tepe akorát žilnatina paměti. A potom cesta. Nádraží. Jedoucí vlak, putující osel, plující loď. Čas a domov se neustále a dokola převážejí.

2.3 V předělu zdí, v předělu srdce, tmavnoucího slunce

Zeď. Obehnaný svět samotou, obehnaný svět jiným světem. Zeď odděluje světy. Nemusí být však ani přítomna. Svět se dělí i bez ní, ona je však bariérou, kolikrát hlubokou, dutou. Studna je zdi, v níž se dějí hlasy, něco se hýbe. „[...] *a holubové / ve zdech hlubokých.*“⁷⁴

Na jednu stranu zde máme ubíhající cesty, horizonty, pouť, na druhou stranu jsou tyto prostory obestavěny. V Zimohrádku zeď dělí snové světy a dělí snové světy od skutečných světů. Nejen v Zimohrádku je ale zeď dělitelem světů. Stále víme, že za zdi se bude dít něco jiného, že za ní se skrývá jiný svět. Ve zdi ozvěna světa, života, smrti.

Zeď jednak znázorňuje celou, do které jsme uzavřeni ve světě. Potom Wernisch píše: „*Pod omytou omítkou / odchlíplou slupkou / veselá barva / nové zdi [...] Zdi se sesouvají a za nimi je / veselá barva / nebe.*“⁷⁵ Na druhou stranu je tím, co odděluje skutečné světy od těch žitých. Obepnutost světa spáry, které jej drží a nepustí. Jako by se nedalo uniknout, svět jako hluché srdce tepající svým rytmem, který však není skutečný. Zase snové prostory, zároveň ale světy, které by měly teprve přijít. Wernisch tak stále nechává bourat svět v jeho jistotě, nechává rozpadat jeho pevné jádro a činí tento svět jen mlžným oparem, v němž si myslíme, že doopravdy žijeme nebo že je náš život opravdový.

Zdi se však sesouvají málokdy. Někdy se jimi dá prostupovat (jako v Zimohrádku) a nazírat, co je za nimi, tam se většinou odehrává svět jiný. Někdy se kráčí přímo za zdmi a zeď je labyrintem, kterým se můžeme dostat k neprůhlednému, k tomu, co není vnější, ale je ukryté v jádru. Dostáváme se k zasutým zahradámve Wernischových

⁷³ VANĚK, V., Světem Ivana Wernische, s. 42.

⁷⁴ WERNISCH, I., *Dutý břeh*, s. 16.

⁷⁵ WERNISCH, I., *Půjdeme do Mů: výbor básní z let 1965-1997*, s. 42.

textech. Zeď jako cesta k vnitřnímu. Svět je dvojitý, cesta vede k horizontům, ven, zároveň do sebe, dovnitř.

Zdi jsou naléhavé, protože oddělují časy. Přetínají paměť a vzpomínku od toho, co bylo skutečně kdysi nazíráno. Možná i proto se stále vrací k jiným časům, nikdy však do budoucnosti, v minulém totiž zdi ještě nebyly postaveny. Neuzavřel se zrak, nezmizel svět (neutíká se do dětství přesně z toho důvodu, aby se zbořily zdi, jako je tomu v *Kam letí nebe?* nebo v *Dutém břehu?*), tehdy Wernisch píše: „Ta křoví, ty zdi / *tady nikdy nebyly / Nikdy tady nebyly, / když jsem byl malý*“.⁷⁶ Není skutečný svět, který by měl přijít (a to teprve možná), roven světu v dětství? Není dospělost stavitelem zdi, co nenechává prohlédnout svět? Dětství není uzavřeno vnitřnímu zraku, v dětství se skryla nadcházející paměť, která zpětně reflektuje svět.

Zeď je podobná domu a podobná městu. Zahrazuje skutečné. Dům je proměnný, bylo psáno, že může být skořápkou, bezpečím, pamětí, že může být snem, snovým prostorem, reálným prostorem. Také může být roven zdi. A stejně jako zeď a iluzivní ukotvující město může obepínat. Také proto se možná neustále ocitáme na cestě, která vede od domů, přístavišť. Cesta bourá zeď, protože se před ní vykřívá horizont, který však není vykrytý do jádra, jenže alespoň víme, že zde nějaký horizont je. Horizont nebo neprůsvitná místa, zacelená krajinou. Zeď, zátaras světů „za“.

Wernischův svět: zeď, zahrada, terasa, veranda, dům, cesta, věc. A terasa, veranda, okno jsou na rozhraní a nechávají přetékat vnějšně rozvrhnutý skutečný (ale nežitý, nikoliv však neprožívaný, prožívat lze ve snu) svět do domu světa žitého. A ze skutečného světa, paměti, snu, vzpomínky, dětství, skrytého vědění prostoru, přilétají chlopně světa. Srdce, krev, vrány, můry. Na verandách se světy střetávají. Otevřený předěl. Tělo a okno se otevírají, nechávají vytékat a nechávají přijmout stěly. A zase: „*co by jiného / než do srdce*“.⁷⁷

Krajiny ubíhají v potměných sluncích. V jedné z básní Wernisch píše: „*Když zhaslo slunce, bylo ještě líp. [...] Byl konec světa.*“⁷⁸ V červených sluncích se míjejí odrazy lidí. Kolikrát je Wernischův svět stínem. V tu chvíli neexistuje reálné a střetávají se jen mžitky lidí. Slunce není světélkujícím paprskem, je potmělé, tušíme, že už se nevyloupne z obzoru. V Zimohrádku se buď vlévá krev do dutých chlopní, jinde potom

⁷⁶ WERNISCH, I., *Půjdeme do Mú: výběr básní z let 1965-1997*, s. 59.

⁷⁷ WERNISCH, I., *Loutky*, s. 98.

⁷⁸ WERNISCH, I., *Včerejší den: 1957-1987*, s. 214.

přestává hřát slunce, slunce zapadá a jinde jsou: „*Okolo slunce / mouchy*“.⁷⁹ A stejně tak mouchy okolo srdce: „*Lesklé / srdce / vidí ve své hrudi / muž / který se dívá / do výkladní skříně / řeznictví / uzenářství / Po srdci lezou mouchy*“.⁸⁰ A v srdci, stejně jako ve slunci, zejí díry. Ale žádné díry lítosti a smutku (taková byla krajina v Zimohrádku, lítostivá, ale zároveň tak nenahmatatelná, že i v ní se smutek náhle rozpouštěl pod náparem neustále se dějícího a stejně nenahmatatelného snu). Díry značící, že se zase blíží konec světa, že se opět přesouváme za svět, kamsi. Svět se stahuje stejně, jako se stahuje svět do srdce, protože: „*V jeho krunýři je otvor, široká rána, a tou vidím srdce a na něm kapku krve*“.⁸¹ Chvilími je tedy Wernischův svět světem stínu, zároveň spínajícím světem, který prochází skrze jednotlivé cesty až dovnitř, do jádra srdce, z něhož jako by se vyjmul svět. A ten se vyjme i ve chvíli, kdy ze slunce teče tma, ze srdce krev, ze světa stín. Protože se zase směřuje někam jinam, za svět. Wernischova krajina – mlha, tmavnoucí slunce, stín a znehybněný odraz hýbajícího se člověka.

2.4 Paměť času, čas paměti, rozplynutí světa skrze čas

Ve Wernischových textech čas probíhá více způsoby. Ten první se vrací k minulému. V něm se rozprostírají krajiny, které jsou vzpomínané a které se zároveň se přemístily do snového. Takový čas je třeba V kam letí nebe, v Zimohrádku, v Dutém břehu. Je časem navraceným, časem minulého světa, který se vepsáním snu a magie přetvořil ve svět jiný, ale zůstává, je stále platný. Vaněk píše: „*Mnohé Wernischovy obrazy zaniklých časů mají právě podobu vzpomínky nebo rozpomínky*“.⁸² A dále: *Minulost ve vzpomínce není celistvá; vyvstává v útržcích, znetvořena melancholií a zapomněním*.⁸³ Ze světa zůstalo málo, několik věcí, přetvořených světů, říkadel a pořekadel, několik stínů, čas zanechaný v minulosti, jenže nakonec přeci jen vyvstal svět celistvý, poskládal se znovu. Zakleslá paměť vytáhla z minulého času to podstatné, co v něm zůstalo. Svět paměti se stejně jako snový svět stal odrazem skutečného světa. A cestou se stále paměť táhne, protože s sebou táhneme věci minulosti, ke kterým se obracíme.

⁷⁹ WERNISCH, I., *Včerejší den: 1957-1987*, s. 167.

⁸⁰ WERNISCH, I., *Proslýchá se*, s. 94.

⁸¹ WERNISCH, I., *Loutky*, s. 47.

⁸² VANĚK, V., *Světlem Ivana Wernische*, s. 43.

⁸³ VANĚK, V., *Světlem Ivana Wernische*, s. 43.

V dalším čase však zůstala paměť „nepamatovaného“ a zároveň paměť aktualizovaná do přítomného, tedy paměť toho, co mělo přijít a co se nakonec právě prožívá. Ačkoliv se to prožívalo kdysi a zároveň to možná nikdy nebylo, protože ještě před prožíváním vymizel náš život. Čas se nevrací po jedné úsečce nazpět, ale přeskakuje, mizí k minulému, z něho k předminulému, aby nakonec bylo řečeno, že předminulý čas je tím, co se zas mělo stát. Minulé se na sebe nabaluje, vzpomíná se nerozpomenutelné a také to, co se nikdy nemohlo dít. Vzpomíná se neexistující svět. A čas, stejně jako mizející města a neprůsvitné horizonty, jej maže a přesouvá. Čas jako by se děl ještě před světem a svět zastavuje ve chvíli, kdy se má začít dít. Říká se totiž, že přece není. A čas se následně děje i po tom světu.

Stejně jako ses prostorem, místem k (ne)uhnízdění, s cestou vymazal svět neprůsvitným horizontem a přestal být rozeznatelný, tak se i s časem stal svět neprůhledný. Wernisch píše: „*v tak dávné dáli žlut' [...] už je to všecko dávno za námi [...] z dávnodávna svítí nebe / mezi stromy / modře / už dlouho mi / vedle tebe / nebylo tak dobře*“.⁸⁴ Ta dávná dále je stejná jako daleká dále, stejně neprůchozí, neuchopitelná, stejně rozostřená. Čas rozvrhnutý do neviděné šíře stejně jako prostor. Svět vyšumí, přítom je zakonzervovaný v tom, co možná ani nebylo. Čas stejně jako věci uzavřel paměť a svět zachoval. Průsečík světa, přestože je svět vymazaný, zmizelý, zůstal. A svět, který probíhá v prostoru zdánlivě dopředu, do rozpínajícího se a nepoznatelného, do jiného světa, se zároveň obrací a rozpíná přesně na druhou stranu. Skutečný svět, jak bylo psáno, se obrátil dozadu, do minulého a nevzpomenutelného. Jako by se chodilo po cestě pozpátku s hlavou dopředu a nikdo ten opačný směr chůze nerozeznal.

„*Léto je loňské / město předloňské / a vše tu působí tak dávným dojmem / Žena ve dveřích domu, / do něhož jednou vstoupím jako domů, / jako by na mne ještě ani nečekala // Večerní slunce tak divně svítí / Léto je loňské, / město předloňské, / ale já už mám pocit, / že je pozdě [...] Už jsem přece žil / Však byl jsem přítom?*“⁸⁵ Svět se zastavuje, až potom se rozpohybuje čas. Návraty a přeskoky v času. Vzpomíná se život, nad jehož existencí se pátrá. Najednou se došlo k prostoru „za“ a tam svět probíhal znovu nebo se spíše reflektoval svět kdysi děný. „*Už jsem přece žil / Však byl jsem*

⁸⁴ WERNISCH, I., *Včerejší den: 1957-1987*, s. 226.

⁸⁵ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 17.

přítom?“⁸⁶ V čase mizí náš život, protože se přesunul do času jiného. My jako bychom stále skutečně pobývali v čase jednom, ač už se objevujeme v čase za ním.

V jedné z básní Wernisch píše, že „*TOHLETO VŠECKO / ODEHRÁLO SE KDYSI*“.⁸⁷ A jinde: „*Jaké by to bylo / stát se teď někým jiným / a znovu prožít všechno / co jsem zapomněl*“.⁸⁸ Bylo, teď, znovu, zapomněl. Prolnuté minulé, přítomné, možná i budoucí, přítom svět smazaný. Svět proběhnul, byla v něm časovost, paměť času ale najednou vymizela, protože vše se zapomnělo. Snaha znovu rozpochybovat čas. „[...] *a najednou je pozdě*“.⁸⁹ Skutečně, svět se utnul a už s námi zdánlivě nemá co dočinění, přestože stále probíhá. A tedy vymazaný svět a vymazaný život se prolínají s časem aktuálním. Kde čas ale ve skutečnosti může být? Stále jako by se schovával, upozorňoval, a přitom se vysmíval našim domněnkám, že se něco děje. Protože tomu tak není. Život se rozplynul. „[...] *pošťuchují se, dovádějí / a s břitvou na krku se smějí, / netuší, že jsou podřezány*“.⁹⁰

Čas se stahuje do písni. Jestliže v jednom putujeme do minulosti, k paměti a v jiném necháváme vyjevovat rozplynutý svět a zároveň zobrazujeme, že svět není, v písních se ukládá celý čas světa, „symbolizují otevřenost kosmu“.⁹¹ Písně se dotýkají světa za hranicí, skutečného světa, který může nastat a nemusí. Srocují do sebe celé univerzum, veškeré prostory a časy, aniž by bylo o prostoru a čase mluveno. Víme však, že se dotýkají těch zasutých zahrad, nikoliv však vzpomínek a paměti, ale spíše kolektivního nevědomí, archetypu, paměti táhnoucí se napříč časem a světem. V písni je odraz skutečného času a zároveň veškerá prostorovost a časovost mizí. V písni-rituálu totiž není potřeba času ani prostoru, svět se znovu obnovuje, ačkoliv se nemusí vyjevovat. Zobrazení skutečného, toho, co je za koncem i před ním, co se neděje, ale ukládá.

Takovou časovost, která by vymazala celý svět, vkládá Wernisch i do jiných textů. Převrací rituální písně k zachycení okamžiku, který ve své banalitě a jednoduchosti obklopuje celý svět. Každý moment je tedy celým světem, svět se do něj stáhnul. Nejde zde o paměť, ani o vzpomínku, ani o pohyb. Čas a místa ustrnuly (stejně jako v Zimohrádku, jenže tam byl vytvořen snový umělý prostor), a i kdyby k pohybu došlo,

⁸⁶ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 87.

⁸⁷ WERNISCH, I., *Včerejší den: 1957-1987*, s. 222.

⁸⁸ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 21.

⁸⁹ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 21.

⁹⁰ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 15.

⁹¹ LANGEROVÁ, M., Bloudění – loutkohra (Ivan Wernisch), s. 172.

zachycuje se zase jen v okamžiku každého jednotlivého zastavení. Wernisch odráží svět, ten skutečný, nastavuje k němu zrcadlo, v němž nechává zrcadlit dění každého okamžiku v přítomném světě. V tu chvíli se přestává rozlišovat mezi skutečným světem a světem, kterým se zrovna prochází, přestože je to právě v Proslýchá se, kde Wernisch píše: „*Proslýchá se, / že skutečný život / začne až pak, / ale jisté to není*“.⁹² A pokračuje: „*Co však je jisté / Jistá je jen smrt / se zpěvy a tanci, / se soplem u nosu*“.⁹³ Wernisch zase nastiňuje, že tento svět je pravděpodobně jen iluzí. Jenže přesně v tomto textu se nakonec střetl skutečný svět zastaveného času, svět tanců, se všedním světem a jeho okamžikem, nad nímž se sice nepozastavíme, ale v němž se v mžiku pozastavil svět. V ten moment se maže rozdíl mezi „*VENKU SE STMÍVÁ / Zasyčel nedopalek / ve zbytku piva*“.⁹⁴ a rituální písni. Obojí přetavuje veškerý svět, nepoznaný i poznaný, k jeho smyslu, k jeho šíři. Jak píše Vajchr: „*To, co se tu Wernisch pokouší básnickým slovem stvořit, není nic menšího než obraz totálního universa [...]*“⁹⁵ Záblesk všední skutečnosti obklopuje celé univerzum stejně jako prvotní zkušenost světa zobrazená skrze píseň. Světy se do sebe překlápí. A vytažením každého útržku světa se svět rozpíná a zachycuje ve veškeré celistvosti.

2.5 Rozplynout se a překlomit

Rozplynutí se jenom věcí smrti, lítosti a rozpadáním se. Smrti ve smyslu ztráty krajiny, času, života, snu, aby byla zachována jenom paměť nebo vzpomínka (i když i ta se může rozplynout nenazřením skutečného světa z minula, pak jako by byla paměť zbytečná). Smrt začíná být jenom iluzí a rovnítkem nepravdivého světa. Wernisch píše: „*A smrt je jen hloupost / protože / kdo tohle ví / ten neumře*“.⁹⁶ Je stejnou hloupostí jako svět, v němž se snažíme usadit. A zároveň je stejně důležitá jako život, není však ztrátou. Je jen překlopením života anebo přetavením k novému světu. V neexistujícím světě teď neexistuje ani smrt. Wernisch píše: „*Fuj, to jsem se lekl, vykřikl, odplívl si, svalil se do mechu a umřel. Byl rád, že už se nemusí divit.*“⁹⁷

⁹² WERNISCH, I., *Proslýchá se*, s. 96.

⁹³ WERNISCH, I., *Proslýchá se*, s. 96.

⁹⁴ WERNISCH, I., *Proslýchá se*, s. 109.

⁹⁵ VAJCHR, M. Za sklem a s čím jsme se v té vitríně setkali. *Kritická příloha Revolver Revue*. 1998, č. 11, s. 58–61. ISSN 1211-118X. S. 61.

⁹⁶ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 92.

Rozplynutí se je ale také ztrátou paměti o sobě, rychle míjejícím světem a námi míjeným světem. Wernisch říká, že než se lusknou prsty, je tu stáří. Na život se vzpomíná, přitom se zapomnělo na sebe samého a kolikrát i na ten život. A život může být zase jenom hloupostí. Často je smrt dálka. Smrt jako Wernischovské konečno-nekonečno. Neprohlédnutelná dále.

Wernisch nenechává rozplynout světy jenom skrze prostor a čas. Ale také skrze osobu, jméno. Skrze zmatení. V jedné z předchozích kapitol byl vepsán úryvek o kolotoči, o vlcích, které převážejí někam jinam, než kam jsme zamýšleli jet a hlavně kde jsme mysleli, že najednou pobýváme. Nejen, že se rozplynuly svět a cesta, zároveň se rozplynulo naše tělo skrze zmatenou mysl. Údiv nad prostorem. Vytrácení sebe samotného, které je dáno vytrácením pevné půdy pod nohama. Se světem se zatočí také hlava. Tím zmizí téměř veškerý pevný bod. Zmizel pevný prostor, pevný čas a teď i tělo, vše je ale pořád přítomno, jenom převrácené naruby. Neustálý pohyb, jenže dokola a dokola. Wernisch píše: „*Jeho koktání mne rozesměje, záhy však začínám chápat: přítel X. mne má za zjevení. A nakonec mne přesvědčí, že jsem to já, kdo se před časem ztratil. [...] z těch, kdož onoho večera bedlivě přihlíželi obratným kouskům malého kouzelníka, mne nikdo nepostrádá.*“⁹⁸ A jinde: „*Slyšíš, ti ptáci / volají, / jakoby volali / tebe // Ne, mne ne / Volají / mé jméno, / mne ne // Jak rád bych věděl, / co znamená / mé jméno / v řeči ptáků*“.⁹⁹

Zmizení těla, osoby, světa. Zůstala pouze jména. Tak je to se vším, zůstávají jenom jména, jména věcí, krajin... skrze která Wernisch zaostřuje svět. Jméno není jenom pojmenování, ale víme, že se pod ním něco skrývá, stejně jako za rituálními písněmi. Stejně tak se ale pod ním promazává označený svět. Jeho skutečnost neunes nepřesnost jména. Langerová ve Fragmentech pohybu označuje jazyk „*jako tajemnou říši symbolu, v níž je uchována prastará lidská životní zkušenost.*“¹⁰⁰ Za Wernischovým jazykem se neskrývá nutně zkušenost (přestože v předchozích stránkách o paměti byl také rozpomínán svět, který je kdesi hluboko ukryt a nejde jej rozumově nahmátnout, pouze zakusit nebo rozpomenout zakušené), ale záblesk světa, který se na základě svého

⁹⁷ WERNISCH, I. *Zlatomodrý konec staříckého léta*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1994. ISBN 80-202-0510-1. S. 60.

⁹⁸ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 38.

⁹⁹ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 27.

¹⁰⁰ LANGEROVÁ, M. Bloudění – loutkohra (Ivan Wernisch). In LANGEROVÁ, M. *Fragmenty pohybu: eseje o české poezii*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 161–174. ISBN 80-7184-703-8. S. 170.

rozplynutí zase jen vyjevuje v místě, kam se přesunul. Dochází k rozplynutí subjektu, osoby, já skrze zpochybnění jeho místa ve světě, skrze zpochybnění času.

Vymazání sebe skrze nic. Nic vychází z rozplynutých prostorů, časů a subjektů. Z přeskupeného světa. Nic se ale zase převrací a stejně jako v nijakém životě se ukrývá život celý, tak v ničem se ukrývá vše. Nejde o žádný nihilismus, o vzývání nicoty, vzývání smrti a konce, o bourání světa urputným směřováním nikam. Nic vychází z vymazání obrysu a z přetavení ve stín. Roztavení světa není existenciální patos, spíš zde prostupuje čínská moudrost, svět a jeho smysl se udržují v ponechání, v mlze, a konec je vždy tím nejlepším vyústěním, protože je nutně také počátkem. Wernisch píše: „*Nemáš nic, nic a na nic / už nečekáš / a to je tvé štěstí / Tolik o štěstí*“.¹⁰¹ Nic je paradoxem, střetnutím dvou pólů. Přeci jak se může vzpomínat na nedožítý život? Vzpomínka pak není žádnou patetickou chvílí rozjímání nad starými časy, kdy třeba vše mohlo být lepší nebo naopak, vzpomínka vyvěrá opět z toho, co nebylo, co se smazalo. „*Vždyť je to jedno / Můj Příběh skončí / a já s ním*“¹⁰², píše Wernisch, ačkoliv na životě záležen může. Nic souvisí s pamětí směřující k nerozpomenutelnému. Střetnutí dvou principů a ponechání života, protože stejně není, ponechání času, protože je přeskupený, ponechání prostoru, protože plyne v rámci cesty. Protiklad jednoho a druhého překlápí světy, aby vzniklo nic, které je vším. Jeden svět ve dvou zrcadlech z různých časů, které odrazy jednoho ještě zpětně odráží v sobě, a teprve potom svět vyplouvá.

¹⁰¹ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 12.

¹⁰² WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 18.

3 Překlápěné a setkávající se světy

3.1 Střed a střet

Wernisch píše: „*Ano, kde stojí váš mistr, tam vždy hledejte střed všech věcí, řekl mistr Kadó.*“¹⁰³ Wernisch nechává střetávat světy, z nichž se vzápětí vytvoří svět jeden. Odloupy se útržky světa z různých končin, příběhy různých osudů, setkali se Velcí s Malými, setkaly se povídačky s velkými – malými pravdami. Největší bludiště se skrývá v nejostřejší a nejméně záłudné jasnosti. V Tau a v hospodě vzniká stejná pravda, o níž ví jak Bedřich, který možná vůbec není Bedřichem, tak Mistr nebo jakýkoliv jiný z velikánů. Propojením těchto světů, patrné je to především ve Wernischově trilogii¹⁰⁴, se vymazala roztržitost světa a svět se vetknul do jednoho kruhu. Ve všech příbězích, pověrách, povídačkách, pořekadlech a velkých pravdách lze vysledovat podobnosti, základ a střed je stejný, a světy se tak setkávají. Svět se seskládal z drobenky příběhů a životů, v nichž se stále dokola točí to stejné. Stejně jako tomu bylo u zrcadlení pravdy rituálních písní v záblesku mihotavého světa.

Střet jmen. Bedřich, Vrchlický, Mistr Kadó, Mistr Žába, Mistr Havran, Ťup, Pup, Bedřich, který je Josefem, nebo třeba Jan Neruda a Růžena Svobodová, ti všichni se setkávají u společného příběhu, podílí se na stejném světě. Nikdo z nich neprožívá nic výjimečného (anebo naopak, právě v té nevýjimečnosti se skrývá největší výjimečnost; pro Wernische je typické stále převracet svět naruby, menší zveličovat a velké zmenšovat, tak aby se svět stal světem jedním) a Wernisch zrcadlí jejich světy navzájem. Jednou se velikáni-nevelikáni setkávají, potom míjejí, všechny však spojuje stejný život (ač prožívat mohou jiné, ač mohou mluvit jinými jazyky, stejně však mluví stejnou řečí), často absurdní, hororově směšný, banální, přitom vše je důležité. Všechny světy se vepsaly do Míchanice, kde je vše tak pomotané, že vlastně není pomotané vůbec nic. Wernisch píše: „*Jsem tu, protože jsem přišel, / kam jsem šel, si*

¹⁰³ WERNISCH, I. *Cesta do Ašhabadu neboli Pumpke a Dalajlámové*. 2. přepr. vyd. Brno: Petrov, 2000. 89 s. ISBN 80-7227-081-8. S. 73.

¹⁰⁴ Obsahuje tyto sbírky: *Proslýchá se; Cesta do Ašhabadu neboli Pumpke a Dalajlámové; Bez kufru se tak pěkně skáče po stromech neboli Nún.*

nevzpomínám, / nejtít však sem, byl bych spíše / došel – asi – někam jinam. // Blbnu, protože jsem blbec, / a k tomu mi haraší, / protože mám věž. A vůbec – / mějte mě rádi, o vaši / lásku já nestojím.“¹⁰⁵ A velikáni jsou vystaveni situacím, které jako by vůbec nebyly hodné jejich jménu, jenže jejich jméno se už dávno smazalo. Wernisch dává mnoho pojmenování, všichni by však mohli být bezejmenní. Vždyť jméno není věci řeči, ale jazyka.

Další postavy procházejí situacemi zcela nemožnými. Skutečný svět nechává Wernisch ztráct, vypůjčí si postavu, hrdinu, jeho příběh zamotá a skutečný svět vetkne do světa, který se nemohl stát. A najednou se střetnou reálné postavy se světem vymyšleným. Se světem, který se vysměje jejich jménu a nastaví skutečnou tvář. Zkrátka, jména tu mizí. Svět mizí v absurditě a zároveň se v ní zjevuje. V nemožném se zase ukrývá pravda.

Pravda se ukrývá nejen ve střetu, ale také ve středu. V půli dvou odlišných konců, odlišných příběhů, jedno dění převrací druhé, a naopak. V druhém, odlišném, se skrývá to samé jako v prvním. A tehdy Mistr vetkáva svět do profánních předmětů, do všedních dění, do obyčejných pravd. Bedřich v jednom světě zažívá svět dvojí, aby se zase sevřel skutečný tvar světa. Tao vyplazených jazyků, zen směšných hororů a meditace nad absurdní smrtí a přetáhnutím holí. A smrt vůbec není důležitá, protože, a to nám Wernisch dává na paměť pořád, skutečný svět přeci není. Nakonec Wernisch píše: „*Pak Yün-men pokračoval: Ano, pravda je stejně nedůležitá jako lež. Více záleží na tom, co je mezi nimi. Nevěříte? Tak mi sem někdo přineste záchodové bidlo. [...] A nyní pohleďte, co je mezi konci. Vidíte? Mezi konci je to, oč nutno se opřít, pakliže nechceme spadnout do hoven.*“¹⁰⁶ A Bedřich? „*Jeden Bedřich seděl na posteli a koukal do zdi, jako by hleděl do dáli. Pak přesedl na židli u okna a hleděl do dáli, jako by koukal do zdi.*“¹⁰⁷

3.2 V přeludu světa

(Bludy, obludné rozměry a horory s vyplazeným jazykem)

Ti, kteří mají jméno, a zároveň bezejmenní se setkávají v ničem výjimečných situacích. Veškerá dění se zdají jako zcela běžná, ničím výrazná, avšak jsou často

¹⁰⁵ WERNISCH, I., *Proslýchá se*, s. 34.

¹⁰⁶ WERNISCH, I., *Cesta do Ašchabadu neboli Pumpke a dalajlámové*, s. 69.

¹⁰⁷ WERNISCH, I., *Zlatomodrý konec staříckého léta*, s. 59.

převedena do gigantických rozměrů. Tyto rozměry jsou dány neprobíhajícím údivem nad probíhaným světem. Stane-li se něco výjimečného, pak se svět s námi zatočí a vytrhne nás z běžného života. Wernisch ale nechává protáčet panenky, hlavy a světy pořád, ovšem bez jakéhokoliv vydechnutí, vzdechnutí, pozastavení. A tak se běžně utínají hlavy, krev teče lidožroutům z huby, zkrátka, jak už to chodí, byl prostě jenom jednou jeden svět a nikomu nepřišel divný. Nakonec i čtenář je vytrhnut z údivu. Na světě tak vůbec nezáleží, protože celý svět je jenom mystifikací, třísťí se, mizí pod náporom nezaujatosti, rychlého mávnutí rukou nad ním. V každém z textů jako by se v rychlosti odehrálo narození, během vteřiny život, a ten nenávratně zmizel a ještě se mu smrt pěkně vysmála a takříkajíc ostrouhala mrkvičku. A na závěr je řečeno: „A čemu se, čtenáři, tak podivuješ? Vždyť vyplynulo přeci jen poučení.“

Vše se stalo pohádkou se špatným koncem, ale s poučením. Ti, kteří chodí s utnutými hlavami, se ještě zlobí na své vrahy, ti, kteří vraždí, zas nevycházejí z údivu, že mrtví žijí. Prochází se průjezdy, pobývá se v hospodách, všechno je tak divně temné, že svět hned prosvítá, nic se nebere vážně, a přitom nic není vážnějšího. Wernisch staví neustále všechny světy do protikladů toho, na čem záleží a nezáleží, až skutečně nezáleží na ničem, a přitom záleží úplně na všem. „*Ach tyhle chmurné průjezdy!*“¹⁰⁸ čteme. „*Tohle, že jsou mé oběti? / Jdou tudy dnes již potřetí*“.¹⁰⁹ A jinde: „*Byl jednou jeden, ale brzy umřel. A dobře mu tak. Byla s ním otrava. Taková otrava, až i on sám na tu otravu umřel. [...] Všechno je tu zelené, všechno spadne a všichni zahynou. Ti pánové od sanitní služby taky. A dobře jim tak. Je s nimi otrava. A dobrou noc milé děti.*“¹¹⁰ Svět se shrnul ve výsměchu, záchvěvu skutečnosti, bludu, nemožnosti, všechno, co bylo vážné, najednou udělalo „tůdle“ a na další stránce nám hned bylo řečeno, že tenhle svět je tím nejvážnějším.

A tak se svět pořád staví a rozpadá a zase staví a pořád dokola. Neustále se proměňují role jednotlivců, a tím se proměňuje i role světa, aby se směřovalo k jednomu významu. Vše může být tak i onak, až se nakonec celý svět točí a točí, až do zmizení, až do zbláznění. A stejně jako třeba Charms, Gogol nebo Monty Python, také Wernisch seskládal svět z útržků jeho obludných a navzájem se vyvracejících rozměrů. Tudiž také „*Jednomu Bedřichovi,*“ který by jednou mohl být Vrchlickým, „*se udělala na nose*

¹⁰⁸ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 15.

¹⁰⁹ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 16.

¹¹⁰ WERNISCH, I., *Doupě latinářů: sežrané spisy: (die ausgewählten Schriften)*, s. 11.

nepříjemná vyrážka. [...] Škrábe se, škrábe a najednou kouká, nos je pryč. [...] Nos se však zakutálel pod skříň a odtud se vyrážka šířila po podlaze. [...] Bedřich se však náhlého zjevení starostlivé matky tak polekal, že spadl ze židle. Dopadl na zem a bylo po něm. Tak došlo na matčina slova.“¹¹¹ Svět se zmačká nevidanou rychlostí. Absurdita, groteska, mystifikace, chechtající se ponaučení a zase další ze způsobů, jak přetavit a nechat zmizet svět. Nakonec totiž Wernisch píše: „Byl, nebo nebyl – není to totéž?“¹¹²

3.3 Zrcadlení světa

„Dokud mi lidé naslouchali, / Můj život byl plný příběhů“.¹¹³

Nejsou příběhy prvotním vyprávěním? Svět, který se traduje, je řečí, nikoliv jazykem. Mnoho textů se tak setkává v jednom: v naslouchání. Langerová píše: „Wernischovo vypravěčství [...] má, zdá se, odkazovat i k něčemu původnějšímu před psaním: k ústnímu podání, k tradici orální.“¹¹⁴ Svět seskládaný z útržků toho, co se proslýchá. Proslýchat se odkazuje ke slyšení a zároveň k přeříkávání a předávání toho, co bylo slyšeno, dále. Proslýchá se předpokládá hned několik posluchačů, ke kterým se příběh dostane napříč časem. Tradování a přeskupování příběhů, z nichž se nakonec vyloupne nejčistší a nejjednodušší pravda. Skrze řeč se osekávají slupky jazyka, jazyk se drolí, zůstává kostra příběhu, v níž je řečeno vše. Šrajbová píše: „Důvěra k slovům se postupně vytrácí. Slova [...] ztrácejí ale také schopnost přimykát se k realitě, odtrhují se od významu.“¹¹⁵ Jenže nakonec skrze slova se příběhy tradují, nejde o jazyk, pojmenování, ale o řeč, děnou a proměňující příběh v každém momentu jeho předání. O řeč, která se ale vetknula do jazyka, získala jeho formu.

Světy se setkávají. Povídačky, pohádky, grotesky, pořekadla, sny, magické prostory atd. se stahují v jednom bodě, ve kterém svět mizí. Každou řečí, každou cestou, každým místem na světě se dostane k tomu samému, ke středu, v němž svět ulpívá, a ten může být popsán vznešeným filosofickým jazykem, a stejně tak tento jazyk může být devalvován vstupem jazyka jiného. A v ten moment se může střetnout skutečné bytí,

¹¹¹ WERNISCH, I., *Doupě latinářů: sežrané spisy: (die ausgewählten Schriften)*, s. 13.

¹¹² WERNISCH, I., *Doupě latinářů: sežrané spisy: (die ausgewählten Schriften)*, s. 20.

¹¹³ WERNISCH, I. *Nikam*. 1. vyd. Brno: Druhé město, 2010. ISBN 978-80-7227-300-3. S. 150.

¹¹⁴ LANGEROVÁ, M., *Bloudění – loutkohra (Ivan Wernisch)*, s. 166.

¹¹⁵ ŠRAJBOVÁ, M. Ivan Wernisch a jeho vztah k textu. *Host*. 2001, roč. 17, č. 6, s. 25–30. ISSN 1211-9938. S. 28.

skutečná lež, skutečná pravda ve středu záchodového bidla a bude se mluvit stále o tom samém. Tedy o skutečném světě a mizejícím světě, o skutečném životě a mizejícím životě. Stejně jako jsou rituální písně odrazem krátce popsaného prchavého světa. Míhotavost života a světa jako dvě velká témata Ivana Wernische. Zkrátka jak řekl Petr Hruška, že „nejistota skutečného žití je Wernischovým tématem.“¹¹⁶ Každý text – příběh je potom jenom zrcadlením příběhu jiného, v každém se odráží „[...] *pil jsem, pil, / dokud se se mnou / nezatočil svět. / Zatočil se, byl pryč.*“¹¹⁷

A stejně tak svět mizí ve středu věcí a vyjevuje se pouze na okrajích, buď na jednom konci nebo na druhém. Ve chvíli, kdy se světy střetnou a svět se rozpustí zdi, pak zároveň mizí. V pravdě i ve lži, prostě se rozpustí. Dokud se naslouchá, má cenu mluvit. Pokud se již neslyší, slova, a to co se v nich skrývá, ztratila hodnotu, protože zmizel zájem o svět. V Nikam Wernisch ještě píše: „*Kam vede ta cesta / Nikam*“.¹¹⁸ Jak víme, cesty se mohou rozpouštět v horizontech, nemají vytyčený cíl a nevedou někam. Najednou ale zmizela účast na světě a celý svět se možná vytratil úplně.

3.4 V samotě se zrcadlí svět

Přestože se v básních poutníci, velikáni, Bedřichové, mistři atd. setkávají skrze jeden zobrazený svět, každý z nich je obklopen samotou. Samota je ve Wernischových textech měřítkem života. Pátrá se nad životem, světem a samota je tím, co ze skutečného světa vytrhuje jednotlivé subjekty.

V Zimohrádku se setkávají dva. Vzpomíná se, střetává se s dalším, nakonec však zůstane jeden prostor, snový, který nemůže být plně sdílen. Propast se prohlubuje, snový prostor odtrhává jednoho od druhého, zůstává prázdné místo, které je vyplněno samotou prožívání, snu, vytváření jiných světů. Vaněk píše: „*V mezerách mezi vzpomínkami je prázdný prostor – to, co jsme zapomněli. Tento prostor je ve Wernischových básních zachován. Od počátku cesty si tísnivě uvědomujeme prázdnotu krajiny – holé kopce, holé větve a vítr.*“¹¹⁹

¹¹⁶ HRUŠKA, P., „Zimohrádek je svět rostlý ze sebe samého...“ (Kniha, která se stala: před čtyřiceti lety vyšel poprvé Zimohrádek Ivana Wernische), s. 29.

¹¹⁷ WERNISCH, I., *Včerejší den: 1957-1987*, s. 85.

¹¹⁸ WERNISCH, I., *Nikam*, s. 157.

¹¹⁹ VANĚK, V., Světem Ivana Wernische, s. 44.

Krajina je přitom tím, co přimyká ke světu, co vytahuje ze samoty. Snová krajina je sice tichá, nehybná, ustrnulá, přitom uhánějící, zešeřelá, jenže nakonec maže samotu. Zející díru mezi jedním a druhým přetíná možnost uhnízdit se. Možnost uhnízdit se v prostoru, ve snu a s prostorem se semknout.

Další samota vzniká ve chvíli, kdy svět mizí. Snový prostor nám sice nabízí místo k ukotvení, jak ale víme, všechny světy jsou pohyblivé, mění se a celý život se najednou ocitá na cestě, přičemž pevného bodu přestalo být. Cesta je zaplněná věcmi a třeba i „miláčkem“, jenže nakonec rozplynutí světa a neustále otázky, kam se jde, kdy se jde, co bylo a nebylo, vetkávají zase jen sráz samoty. Nelze se už přimknout ani k místu. To se světem zmizelo. Zůstalo pouze vetkané ve věcech. Věci mažou a prohlubují samotu navzájem.

Věci jsou vzpomínky. Zakonzervovaný čas. Neustálé ohlížení se k tomu, co bylo či mohlo být, odděluje od světa. Zobrazuje samotu, protože se oddělil svět, na který se vzpomíná. Vyjevuje se dřívější sepnutost s nyní zmizelým světem a s těmi, kteří už zmizeli. Také ve chvíli vzpomínky svět zrazuje. V Dutém břehu je pak prostor mezi Babičkou a tím, kdo se s ní ve vzpomínce setkává, oddělen stolem, potom svíci, potom šustícím límcem. Jako by paměť zradila ve své možnosti zbořit samotu. I zde samota zůstává. Vzpomínané nás jednak časově vzdaluje, propast samoty prohlubuje, a ještě ke všemu je vzpomínka opět přetnutá předělem, prostorovým i časovým. Tehdy se samota zdvojnásobuje. „*Ach – zlatomodrý konec staříčkého léta začátkem zapomenutých podzimů, když vydaří se a sluníčko teple svítí na vychládající svět. To je krása, nad niž není, milí přátelé. Po takové se stýská, ta stojí za povzdech.*“¹²⁰

Wernisch píše: „*Samota potřebuje zdi / Samota má velký dům / Samota prostírá na celý stůl / Stůl samoty je prostřen / pro mnoho přátel*“.¹²¹ A jinde: „*TA KŘOVÍ, TY ZDI / tady nikdy nebyly / Nikdy tady nebyly, / když jsem byl malý*“.¹²² Zdi oddělují od vnějšího světa. V Zimohrádku se neustále přebíhá přes zdi do jiného světa. Zeď je samotou, přetnutím, propastí, přechýlením. Za zdí se nikdy neleží s někým, ale to kolikrát ani za života probíhajícího před zdí. Zeď zastavuje svět, přetne jeho pohyb tím, jak jej obestaví. A ve zdech se někdy cosi ozývá, cosi dávného, někdy je v nich tma a mrtvo. Ve zdech, v dutém prostoru se pátrá po tom, co by mohlo samotu zničit, to se

¹²⁰ WERNISCH, I., *Zlatomodrý konec staříčkého léta*, s. 24.

¹²¹ WERNISCH, I., *Ó kdežpak*, s. 26.

¹²² WERNISCH, I., *Proslýchá se*, s. 116.

nakonec nenachází. V dutých prostorech je buď ticho, a když už se v nich cosi hýbe, mají přes sebe víko a stávají se prostory nepropustnými. „*Nad studnou se na řetěze houpalo / prázdné vědro*“.¹²³ Jedinou možností je ozvěna. Přimyká však ozvěna ke světu, když je pouze tím, co se zpětně ozývá a po čem musíme nejdříve volat?

Světy Ivana Wernische jsou obehnány samotou. Je mnoho příběhů, povídaček, pokud jim ale nikdo nenaslouchá, pak s nimi zůstáváme sami. Příběhy sice uzavírají svět, stahují jej, ale jeho prožití je zase jen věcí samoty. Parník a vlak jsou tětivou šíře světa. Jenže čím více cest se projede, tím se samota prohlubuje. Zkrátka svět mizí. Ten Wernischův neustále. Zůstává jen samota zdi a samota světa, v němž se zdi rozplynuly, a před námi se dá v mlze tušit nepoznaný a nepoznatelný horizont.

¹²³ WERNISCH, I., *Zlatomodrý konec staříčkého léta*, s. 20.

Závěr

S popisem světa najednou svět zmizel. Jednou se rozplynul do snu, podruhé uvízl v čase, pak se ztratil celý na základě neustálých protikladů, které jej vymazaly. Zdá se, že Wernisch v každé své sbírce hledal skutečný svět, aby nakonec došel k tomu, že žádný není. Může to znít jako banální pravda, jako východní moudrost, jako rychlý únik a snaha ze světa zmizet, protože cest je tolik, že se v nich nelze vyznat. Jako postmoderní básnění, kdy se světy točí neustále dokola, kdy přichází uvědomění, že cest musí být nutně nekonečno, protože celý svět je z nich seskládán. A tím, jak se cesty překrývají, nakonec vzniká cesta jedna.

Krajina v sobě nese další pojmenování. Kraj – neustálá cesta-rozprostraněnost mezi domovem a snem, mezi domovem a horizontem, mezi konkrétním bodem a vymizením. Krajnost – neustálá hranice dělicí cestu, dělicí pohyb, hranice jako synonymum balancování, jako synonymum lana provazochodce. Cesta po lanu se dá ustát, lze ale spadnout na jednu nebo na druhou stranu. A také lze lano rovnou podlézt nebo jej přeskočit. Krájet – neustálé množení světů, přeskupování, přetavování, žádné podlézání a nadlézání světů, ale chůze po předělu s vyrovnáváním rovnováhy. Kraj, krajnost a krájet nechávají vymizet svět. Nechávají jej rozprostřít do neprohlédnutelné šíře, a přitom jej navrátit a stáhnout k paměti. Vyrovnávání rovnováhy. Kolotoč. Cesta do daleka a přitom do spirály. Otevřenost a uzavřenost jako střet a střed světa.

Wernischův svět je jednou nostalgií po krajině. Po nostalgii přichází hledání krajiny, a tím i její ztracení. Čím více se krajina hledá, tím více se propadá její pevné místo. Uvědomění si nepevného bodu. Hledání vede ke snu, k paměti. A krajina pamatovaná není krajinou stávající a přítomnou. To, co se pamatuje, muselo nutně zmizet v minulosti, aby mohlo být upamatovááno. Proto ta cesta. Horizont. Sen.

Nostalgie Zimohrádku se postupně vytrácí. Jenže také v Zimohrádku nemá charakter pouhé lítosti, ale krajina se ihned uzamknula. Do nového dalšího světa, ve kterém se přeskakuje z místa na místo. Do světa propustného pouze našemu nitru, nikoliv ale někomu dalšímu. Uzamknutá krajina-svět, stažená v předělech a stažená mlhou, v níž se všechny světy a jejich přeskupování vytrácejí. Svět se ztratil v oparu.

Nostalgie a tlení světa však postupně mizí. První uzavřený svět. Průhledné světy – cesty, sny, zahrady, předěly, domy.

Další uzavřený svět probíhá v paměti. Vzpomínka ale není smutkem, snahou navrátit se. Vzpomínka je sice obráceným zrakem nazpět, také ale vědomím, že právě neprobíhá aktuální svět, ale pouze paměť. Na jednu stranu přimykání k pamatovanému, na druhou ale také distanc od pamatovaného. Distanc tvořený předěly, vědomím nemožnosti přesunout se fyzicky do minulého.

Paměť je později synonymem zmizelého světa, nikoliv pouze z hlediska časového (to by pak byla synonymem světa časově nenávratného, přesto ve vzpomínce aktualizovaného). Svět se ale později vytrácí s pamětí, která si nepamatuje, přestože se snaží se rozpomínat. Nemožnost paměti. Svět se celý přeskupil, zatajil, vymazal svou pravdivost. Je svět pravdivý? Nepravdivý? Vůči tomu je paměť bezmocná. Ve světě se vymazal konstantní čas, vymazal se také prostor neustálým navracením se do minulého, v němž se ale pátrá, zda je skutečně minulým. Nejistota času a místa, a tím i paměti. Procházení světy, v nichž se ztrácí.

Neustálé hledání skutečného světa (proto paměť nemůže být funkční, když je svět jako vratké plavidlo; pokud se paměť rozpomíná na svět, který nikdy nebyl, pak maže sebe samu). Jedním z těchto hledání je přetavování ke snu v Zimohrádku. Pokládá se otázka, který svět je skutečný, jestli ten sněný nebo žitý. Dalším z hledání je neustálé točení se v kruhu a zároveň vytrácející se horizont. Promazávání místa, které je považováno za skutečné, skutečná je ale pouze cesta. A dokonce i ta mizí, protože chybí cíl, směr. Svět jako kruh. Hledání skutečného, přičemž skutečné nemá pevný bod. Pevné body jako by vedly od skutečnosti. A jediné pevné body-subjekty hledí do nepevné dále. Jejich pohled někdy dosahuje až za horizont, ale co se za ním děje, nevíme.

Přicházení rozprostraněnosti. A uzavření navzájem. Svět se stáčí po spirále cesty do bludného obcházení skutečného. Zároveň se svět rozpíná do průsvitného. Svět jako plocha nemající hranici, přestože je protnuta bariérami. Svět svírající a rozpínající se. V obojím vymizí. Uzavření i otevření se může překlenout až k naprostému vytracení, v obojím svět ztratí bod. Skutečné rovná se nic.

Kraj na pomezí zdání a skutečnosti (nikoliv reality, ale opravdovosti). Krajnost dělící zdání a skutečnost, krajnost, která nás neustále mate; když víme, na jaké jsme

straně, hned nás překlopí nazpět. Krájet světy a vlepovat je do jednoho. Snové a realita. Otevřené a uzavřené. Vetknutí k vymazání, a s tím možná překlenutí k tomu skutečně opravdovému světu, který se v sevření otevřel za obzorem. Uzavřené a otevřené se tak vlilo do jednoho.

Seznam literatury

- BACHELARD, G. *Poetika prostoru*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2009. 245 s. ISBN 978-80-86702-61-2.
- HRBATA, Z. Prostory, místa a jejich konfigurace v literárním díle. In: ČERVENKA, M., et al. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. 1. vyd. Praha: Torst, 2005, s. 315–509. ISBN 80-7215-244-0.
- HRUŠKA, P. „Zimohrádek je svět srostlý ze sebe samého...“ (Kniha, která se stala: před čtyřiceti lety vyšel poprvé Zimohrádek Ivana Wernische). *Host*. 2005, roč. 21, č. 1, s. 28–32. ISSN 1211-9938.
- LANGEROVÁ, M. Bloudění – loutkohra (Ivan Wernisch). In: LANGEROVÁ, M. *Fragmenty pohybu: eseje o české poezii*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 161–174. ISBN 80-7184-703-8.
- NOVOTNÝ, V. Loretánská poezie Ivana Wernische. *Revolver revue*. 1991, č. 17, s. 36–40. ISBN 80-85196-07-7.
- ŠRAJBOVÁ, M. Ivan Wernisch a jeho vztah k textu. *Host*. 2001, roč. 17, č. 6, s. 25–30. ISSN 1211-9938.
- VAJCHR, M. Za sklem a s čím jsme se v té vitrině setkali. *Kritická příloha Revolver Revue*. 1998, č. 11, s. 58–61. ISSN 1211-118X.
- VANĚK, V. Světem Ivana Wernische. *Kritický sborník*. 1992, roč. 12, č. 3, s. 42–46. ISSN 0862-819X.
- WERNISCH, I. *Bez kufru se tak pěkně skáče po stromech neboli Nún*. 1. vyd. Brno: Petrov, 2001. 89 s. ISBN 80-7227-103-2.
- WERNISCH, I. *Cesta do Ašhabadu neboli Pumpke a Dalajlámové*. 2. přepr. vyd. Brno: Petrov, 2000. 89 s. ISBN 80-7227-081-8.
- WERNISCH, I. *Doupě latinářů: sežrané spisy: (die ausgewählten Schriften)*. 1. vyd. Brno: Petrov, 1992. 96 s. ISBN 80-85247-36-4.
- WERNISCH, I. *Dutý břeh*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. 63 s.
- WERNISCH, I. *Loutky*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1970. 103 s.
- WERNISCH, I. *Nikam*. 1. vyd. Brno: Druhé město, 2010. 162 s. ISBN 978-80-7227-300-3.
- WERNISCH, I. *Ó kdežpak*. 1. vyd. Praha: Práce, 1991. 99 s. ISBN 80-208-0145-6.
- WERNISCH, I. *Proslýchá se*. 2. vyd. Brno: Petrov, 2002. 129 s. ISBN 80-7227-126-1.
- WERNISCH, I. *Půjdeme do Mů: výbor básní z let 1965-1997*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002. 96 s. ISBN 80-204-0942-4.

WERNISCH, I. *Včerejší den: 1957-1987*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1989. 228 s. ISBN 80-204-0046-X.

WERNISCH, I. *Zimohrádek*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. 101 s.

WERNISCH, I. *Zlatomodrý konec staříčkého léta*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1994. 91 s. ISBN 80-202-0510-1.